

Barns rettsstilling i likekjønnede parforhold

"mater est"

Kandidatnr: 305

Veileder: Kirsten Sandberg

Leveringsfrist: 25 april 2005

Til sammen ord 17844

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	OPPGAVENS TEMA	1
1.2	RETTSBILDET	2
1.3	PARTSKONSTELLASJONENE	3
1.4	AVGRENSNING	4
1.5	OPPGAVENS OPPBYGNING	6
<u>2</u>	<u>DAGENS RETTSBILDE</u>	<u>7</u>
2.1	DE GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER	7
2.2	HVORDAN FORELDRESKAP FASTSETTES	9
2.2.1	FØDSEL	9
2.2.2	ADOPSJON	14
2.3	DE RETTSLIGE FØLGENE AV Å VÆRE FORELDRE	19
2.3.1	FORELDREANSVAR	19
2.3.2	VERGEMÅL	21
2.3.3	FORSØRGELSESPLIKT	22
2.4	SAMLIVSBRUDD	24
2.5	DØD	28
2.5.1	HVEM SKAL HA OMSORGEN FOR BARNET	28
2.5.2	ARVERETT	29
2.5.3	STATENS YTELSE TIL BARN VED FORELDRENE DØD	31
<u>3</u>	<u>HVORDAN FASTSETTE BARNETS RETT TIL TO FORELDRE</u>	<u>32</u>
3.1	UTENLANDSK RETT	34
3.1.1	SVENSK RETT	34
3.1.2	DANSK RETT	35
3.2	ENDRING AV DAGENS BARNELOV	37
3.2.1	HVORDAN BARNET ER UNNFGANGET	38
3.2.2	ERKJENNELSESKRAV	41
3.2.3	PARTNERSKAP SOM VILKÅR	42

3.2.4	FORSLAGETS FORHOLD TIL BIOTEKNOLOGILOVEN OG STEBARN SADOP SJON	42
3.3	VURDERING AV STEBARN SADOP SJON ETTER ADL. § 5A	45
<u>4</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>50</u>
<u>5</u>	<u>KILDER</u>	<u>52</u>
<u>6</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>54</u>

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

Denne oppgaven handler om barns rettsstilling i likekjønnede parforhold. Dette er barn som vokser opp med to sosiale foreldre, men har kun rettslig tilknytning til den biologiske forelder. Ifølge forskningsinstituttet NOVA er det omtrent 20 000 barn i Norge som vokser opp med homofile eller lesbiske foreldre. Av disse er ca. 8000 født av mødre i lesbiske forhold, det vil si at foreldrene deres med viten og vilje har født dem inn i likekjønnede familiekonstellasjoner.¹

Dagens barnelovgivning gir kun foreldrestatus til en mann og en kvinne. Dette har sin bakgrunn i at lovgiver kun ville gi foreldrestatus med grunnlag i den biologiske tilknytningen. Allikevel har lovgiver akseptert familiekonstellasjonen med likekjønnede foreldre, ved å åpne for stebarnsadopsjon av partnerskapsbarn der det er til det beste for barnet.

Det har blitt reist kritikk mot at adopsjonsordningen er barnets eneste mulighet for å få juridisk fastsatt det sosiale foreldrebandet med mater. Med mater, mener jeg den andre kvinnen i et likekjønnet parforhold som faktisk fungerer som barnets sosiale forelder i samarbeid med den biologiske moren. Med sosial forelder mener jeg den som faktisk fungerer som en foreldrefigur for barnet. Denne familiesammensetning er omdiskutert i dagens samfunn. Mye av debatten går ut på om likekjønnede foreldre er like gode foreldre som heterofile. På årets landsmøte i Arbeiderpartiet, ble det enstemmig vedtatt at de vil endre barneloven slik at barn født inn i et partnerskap mellom to lesbiske kvinner sikres to juridiske foreldre allerede ved fødselen.² Dette tyder på at samfunnets syn på disse familiene er under forandringer.

Denne oppgaven om barns rettstilling i likekjønnede parforhold er ikke en diskusjon om likekjønnedes rett til barn, men en diskusjon om hvordan barn i likekjønnede parforhold kan få juridisk tilknytning til sosial forelder på lik linje med barn av heterofile.

¹ Dagbladet 03.07.2004

² www.arbeiderpartiet.no 10.04.05

1.2 Rettsbildet

De viktigste lovene som regulerer barns rettsforhold til foreldrene er barneloven³, og adopsjonsloven⁴. Herunder foreligger det viktige forarbeider og rundskriv om tolkingen og skjønnsutøvelsen av reglene.

Den eneste loven som regulerer likekjønnede parforhold er partnerskapsloven⁵. Denne loven gir homofile par adgang til å inngå partnerskap. Partnerskap er en formell fastsettelse av et samliv slik som ekteskapet. Juridisk sett er rettsvirkningene ved inngått partnerskap de samme som ved ekteskap, unntaket er at homofile ikke har adopsjonsrett.

På det internasjonale plan er barns rettstilling og rettsforholdet mellom foreldre og barn behandlet i flere konvensjoner. De viktigste som Norge har tiltrådt er FNs barnekonvensjon⁶ og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon⁷. Etter vedtagelsen av menneskerettsloven⁸ gjelder disse konvensjonene som norsk lov, jfr. § 2. Den viktigste konvensjonen i forhold til barns rettigheter er barnekonvensjonen, da barns spesielle behov ikke er fullt ut tatt vare på i de alminnelige menneskerettskonvensjonene⁹. Helt sentralt er konvensjonens art 3, 1 ledd hvor hensynet til ”barnets beste” som kriterium i forhold til alle handlinger som berører barn er hjemlet. Dette er fulgt opp av lovgiver i norsk barnelovgivning, se blant annet barnelova § 48. Andre bestemmelser i konvensjonen vil bli behandlet der de er fulgt opp i norsk lovgivning.

Det foreligger ingen rettspraksis som har tatt for seg lovgivningen på rettsområdet med barn i likekjønnede parforhold.

I oppgaven blir et privat lovforslag om endring av barneloven drøftet. Dette lovforslaget har ikke fått status som dok. 8.

³ 8 april 1981 nr7, (bl.)

⁴ 28 februar 1986 nr 8, (adl.)

⁵ 2 april 1992 nr 38

⁶ 20 november 1989

⁷ 4 november 1950

⁸ 21.mai 1999 nr. 30

⁹ Smith/Lødrup, barn og foreldre kap 1 del VII

1.3 Partskonstellasjonene

Det er flere forskjellige partskonstellasjoner som kan være faktum ved en diskusjon om barns rettsstilling i likekjønnede parforhold. Da likekjønnede foreldre fra naturens side ikke kan skape et barn sammen, vil det alltid være en tredjeperson som har betydning for familiens sammensetning. De forskjellige partsforhold som kan legges til grunn blir redegjort for her. Dette gjøres for å illustrere at vurderingen av rettsforholdene partene imellom og forholdet til hva som gagnar barnet best, er forskjellig ut i fra hvilken partskonstellasjon barnet er unnfanget og lever i. Hvilke partskonstellasjoner som er drøftet i oppgaven, fremgår av avgrensningen nedenfor.

Utgangspunktet er at det enten er to menn eller to kvinner som lever sammen og velger å få et barn sammen. Det mest vanlige i dagens samfunn er at to kvinner velger å få barn sammen. Dette kan skje ved en ukjent eller en kjent donor. En ukjent donor kan først og fremst være der barnet er unnfanget ved assistert befruktning – sæddonasjon. Etter bioteknologiloven¹⁰ kap.2 som omhandler assistert befruktning, har kvinner som lever i homoseksuelle forhold ikke anledning til å få slik behandling. Det tilbys kun til kvinner som er gift eller er samboer med en mann i ekteskapslignende former¹¹. Det er mange kvinner som reiser til Danmark¹², Finland eller Nederland for å få slik behandling. Et alternativ til assistert befruktning ved en klinikk er å bestille sæd fra nettbaserte selskap som tilbyr donorsæd over postordre, og foreta befruktningen selv. Et slik selskap er ”www.mannotincluded.com”. En tredje mulighet for ukjent donor er der den biologiske moren har hatt samleie med en ukjent mann ved en tilfeldig anledning. Denne mann vil bli omtalt som ukjent far. At denne mann vil bli behandlet som ukjent far, begrunnes med at hensikten med denne metoden er at partene vet minst mulig om hverandre. Resultatet er ofte at mannen ikke får vite om barnet eller har mulighet til å finne ut av det.

Ved betegnelsen kjent donor er det flere variasjoner. Først og fremst kan det være at kvinnene velger ut en mann som har de kvalifikasjoner en verdsetter, og inngår en avtale om at han skal hjelpe paret med å bli gravid gjennom privat sæd-donasjon. Vilkaåret for donasjonen er at det ikke skal foreligge noen rettslige bånd mellom mannen og barnet i ettertid. Mannen velger altså å avskrive sine rettigheter til barnet. I oppgaven

¹⁰ 05.12.2003 nr.100 (biotl.)

¹¹ biotl § 2-2

¹² se punkt 3.1.2

blir denne mannen betegnet som ”kjent avtale donor”. Betegnelsen ”far” her vil være kunstig, da det er klarlagt for alle parter at mannen i ettertid ikke skal være en del av barnets liv. Videre foreligger det også tilfeller der homofile menn inngår avtale med lesbiske kvinner om at de skal skape et barn sammen. Her ligger et ønske om barn til grunn for begge parter. Det rettslige forholdet løser de ved å dele omsorgen for barnet sammen. Det foreligger også tilfeller der de avtaler at det skal fødes to barn, og hvert av parene har den daglige omsorgen for hvert sitt barn. Jeg har valgt å kalle denne far for ”avtale-far med deltagelse”.

Det finnes også tilfeller der en heterofil mann velger å få barn med en lesbisk kvinne. Ved disse tilfellene bør avtalen være at de oppfostrer barnet sammen på lik linje med foreldre som ikke bor sammen. Denne partskonstellasjonen går også under betegnelsen ”avtale-far med deltagelse”.

Den siste variasjonen er der hvor barnet er unnfanget ved samleie med en tidligere partner. Dette er veldig sjeldent tilfelle, men det er en mulighet for at et barn blir unnfanget i et heterofilt forhold, mens mor ved fødselen eller senere er i et lesbisk forhold.

Det finnes også tilfeller der to homofile menn velger å få barn. Dette kan skje ved å benytte en surrogatmor. Her er en av mennene den biologiske faren, mens moren kun bærer frem barnet. Etter fødselen brytes kontakten mellom mor og barn. I USA løses dette ved at morens navn strykes fra fødselsattesten.

1.4 Avgrensning

Denne oppgaven tar kun for seg den partskonstellasjon der to kvinner har inngått partnerskap eller samboerforhold, og disse kvinnene har et barn med biologisk tilknytning til en av dem. Fremstillingen er videre knyttet til der barnet er unnfanget ved donor, ukjent far eller kjent avtale-donor.

Problemstillingen der hvor en mann benytter en surrogatmor for å bli far vil ikke bli behandlet i denne oppgaven. Dette ligger tett inntil diskusjonen om den andre parts rettsforhold til barnet. Drøftelsen vil allikevel bli annerledes, fordi det er en kvinne som har båret frem dette barnet og den biologiske tilknytningen på grunnlag av dette er sterkere enn ved en sæddonasjon. Videre er det bare i USA det er lov å inngå slike avtaler. Foreløpig er det kun ett kjent tilfelle i Norge der en mann har benyttet seg av

denne muligheten¹³. Videre kan det hevdes at det er liten sannsynlighet for at det vil dreie seg om mange barn i nær fremtid, da det er en økonomisk krevende avtale.

Jeg har følgelig valgt å holde diskusjonen om partsforholdene med en ”avtale-far med deltagelse” utenfor. Dette begrunnes med at rettighetene partene i mellom vil følge barnelovens regler, og ikke by på de store betenkeligheter. Partsforholdene vil være lik der en familie består av to foreldre og steforeldre.

Forholdet der barnet er unnfanget ved samleie med tidligere partner, og hvor kvinnen lever i lesbisk parforhold ved fødselen vil naturlig nok ikke bli behandlet. Disse tilfellene stiller opp et annerledes og komplisert partsforhold på grunn av den tidligere tilknytningen, enn ved de partskonstellasjonene som blir behandlet i oppgaven. Det er ved disse tilfellene store muligheter for at den tidligere partner, og far til barnet, vil være deltagende, og diskusjonen vil da være lik de tilfeller der en har en deltagende far.

Utenfor oppgaven har jeg også valgt å holde allerede adopterte barn, iht. adopsjonsloven § 5a 2 ledd, ”et adoptivbarn som opprinnelig kommer fra en fremmed stat som ikke tillater slik adopsjon”. Begrensningen i adopsjonsmuligheten her er begrunnet med at det fra opprinnelseslandenes side er uttrykt stor skepsis til at homofile gis anledning til å adoptere. Lovgiver har, av hensynet til videre samarbeid med disse landene, valgt å ikke åpne for stebarnsadopsjon av disse barna.¹⁴ Jeg ser at barna i disse tilfellene også vil kunne ha et behov for juridiske rammer rundt forholdet til den andre forelder. Denne problemstillingen vil allikevel bli holdt utenfor, da det på grunn av adopsjonspraksis og vertlandenes reservering mot adopsjon til homofile, vil være ytterst få tilfeller. Det fremgår av forarbeidene¹⁵ at departementet legger til grunn at det svært sjeldent vil være aktuelt med en stebarnsadopsjon av et allerede utenlandsadoptert barn. De begrunner det med at i praksis vil spørsmålet kunne komme opp der en enslig har adoptert et utenlandsk barn. I dag adopterer de fleste enslige fra Kina. Dette landet tillater bare enslige kvinner å adoptere dersom det uttrykkelig går frem av sosialrapporten at vedkommende ikke er homoseksuell. Fra 1996 til i dag er det kun gjennomført 125 adopsjoner til enslige kvinner og 1 til enslig mann.¹⁶ De tilfeller der barnet i utgangspunktet var adoptert av et heterofilt par som siden har skilt seg, og den

¹³ Informasjon fra Stian Sigurdsen, senter for etnisk diskriminering

¹⁴ Ot.prp. nr. 71 (2000-2001)

¹⁵ l.c

¹⁶ Dagsrevyen NRK 17.03.05

ene parten lever i et homofilt forhold, vil ikke bli behandlet i oppgaven. Barnet bør i disse tilfelle ha etablert et foreldreforhold med adoptivfaren fra adopsjonen, og dette forholdet bør opprettholdes for barnets beste.

En mulig endring av barneloven slik at det også omfatter en mater-est-regel, vil innebære at en del andre lover som angår følgene av foreldreforholdet også må endres. Det er kun en eventuell endring i barneloven som blir behandlet i denne oppgaven. De fleste lover som angår barn bygger på barnelovens regler, spesielt hvem som er foreldre og har status med foreldreansvar. Det vil føre for langt å drøfte alle endringer i andre regelsett. Dersom en mater får foreldrestatus til barnet, vil det hovedsakelig kun dreie seg om en begrepsendring for å likestille de rettigheter en far vil oppnå pga. av sin farsstatus.

Hvorvidt lesbiske kvinner burde få mulighet til assistert befruktning i Norge, ligger tett opptil oppgavens tema. En del av de barna som oppgaven omhandler, er blitt unnfanget ved denne metoden. Det vil føre for langt å ta fullstendig stilling til om bioteknologiloven bør åpne for denne muligheten. Av hensyn til oppgavens omfang er denne drøftelsen holdt utenfor. For å få en fullverdig drøftelse av en mulig endring av barneloven, blir endringens forhold til bioteknologiloven drøftet.

1.5 Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven fokuserer på behandlingen av hvordan rettsreglene er i dag og hvordan de virker inn på barn i likekjønnede parforhold. I del 2 blir det redegjort for hvordan foreldreskap kan etableres etter dagens rettsregler. Deretter blir det redegjort for noen av de viktigste følgene av å inneha foreldrestatus. Denne delen av oppgaven har som hensikt å vise hvordan dagens rettsregler ikke inkluderer familier bestående av barn i likekjønnede parforhold. I del 3 av oppgaven blir det drøftet hvordan rettsforholdet mellom barnet og dets sosiale forelder kan fastsettes. Herunder blir det en vurdering av hvorvidt det er mulig å etablere en mater est regel, og dagens ordning med stebarnsadopsjon.

2 Dagens rettsbilde

I denne delen av oppgaven redegjøres det for hovedreglene om rettsforholdet mellom barn og foreldre slik retten er i dag. Først blir det redegjort for de to muligheter for etablering av rettsforhold mellom foreldre og barn. Dette er etter barnelovens regler og ved adopsjon. Deretter blir det redegjort for noen av de viktigste følgene av å inneha status som forelder. Videre fokuseres det på to faser av livet der rettsreglene spiller en viktig rolle både for foreldre og barn. Dette er ved samlivsbrudd og død.

2.1 De grunnleggende prinsipper

Det grunnleggende prinsipp i norsk barnerett er hensynet til barnets beste. Dette prinsippet legges til grunn ved alle avgjørelser som angår barnet. Prinsippet innebærer at ved flere handlingsalternativ er det det alternativet som gagnar barnet best som skal legges til grunn. Dette krever en helhetlig vurdering av barnets situasjon i familien.

Hensynet til barnets beste er hjemlet i blant annet barneloven § 48, ved at "alle avgjørelser om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær, og håndteringen av slike saker, skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet". Dette prinsippet er som nevnt en videreføring av den internasjonale forpliktelse Norge har gjennom inkorporasjonen av barnekonvensjonen i 2003. Der er prinsippet om barnets beste hjemlet i art 3, "In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies the best interests of the child shall be a primary consideration". Det er interessant at barnekonvensjonen legger opp til at prinsippet om barnets beste skal legges til grunn både ved private og offentlige avgjørelser, ved barns stilling overfor foreldrene og overfor staten når foreldrene svikter. Dette gjenspeiles i norsk rett ved at hensynet er hjemlet i barneloven, som gjelder det privatrettslige forholdet mellom barn og foreldre, og i barnevernloven¹⁷, som gjelder typiske offentlige avgjørelser. Uansett hvilken lov man forholder seg til, fremkommer det av konvensjonen at hensynet til barnets beste skal være det grunnleggende hensyn så lenge det dreier seg om en

¹⁷ 17 juli 1992 nr.100, (bvl.)

handling som berører et barn. Konvensjonens art 3 legger ikke opp til at barnets beste skal være en rettighet i seg selv, men et særlig hensyn under skjønnet.

Det biologiske prinsipp innebærer at det har stor egenverdi for barnet å vokse opp hos sine foreldre. I det minste bør barnet ha kontakt og kunnskap om sine biologiske foreldre. Det biologiske prinsipp er en rettsbindende norm for hva som er barnets beste. Den er også i samsvar med barnekonvensjonen art 7, som fastsetter en rett for barnet til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem så langt det er mulig. Begrensningen innebærer at det biologiske prinsipp skal ha vekt der det ansees for barnets beste.

2.2 Hvordan foreldreskap fastsettes

I dette kapittelet blir det redegjort for hvordan den rettslige tilknytning mellom barn og dets foreldre kan etableres. Etter barneloven etableres den rettslige tilknytningen mellom barnet og de som fungerer som barnets foreldre, hovedsakelig med grunnlag i den biologiske tilknytningen. Ved adopsjon etableres den rettslige tilknytningen på tvers av den biologiske tilknytningen, med det formål å gi barnet en fast og god omsorgssituasjon.

2.2.1 Fødsel

Når et barn blir født, skal det stadfestes hvem som er foreldrene. Reglene om dette finnes i barneloven kap 1a og 2. Hvem som er foreldrene blir nedtegnet på fødselsmeldingen og sendt til folkeregisteret, jfr. § 1. Hvem som er mor vil si seg selv, det er kvinnen som føder barnet, jfr. bl. § 2, 1 ledd. I Norge er en avtale om å føde et barn for en annen kvinne, altså avtale om å være surrogatmor, ikke bindende, jfr. § 2, 2 ledd.

Farskap kan være enten biologisk eller sosialt. Biologisk farskap foreligger der barnet faktisk er unnfanget ved han, og med sosialt farskap menes her den mann som har påtatt seg farsrollen ovenfor barnet. Barnelovens regler om farskap bygger i utgangspunktet på det biologiske prinsipp. Det innebærer at lovgiver ønsker å knytte farskapet tett opp til den biologiske tilknytningen mellom mannen og barnet. Ved ekteskap legges allikevel pater est reglen til grunn. Pater est regelen kommer fra ”pater est quem nuptiae demonstrant”, og betyr faren er den som ekteskapet utpeker. Regelen er hjemlet i bl § 3. Pater est reglen har den følge at dersom moren er gift når barnet blir født, blir hennes ektemann automatisk betegnet som barnets far. Dette gjelder uansett om moren og mannen var gift eller overhodet kjente hverandre da barnet ble unnfanget, og viser at det biologiske prinsipp ikke er uten unntak. Lovgiver valgte ved utformingen av barneloven å fastholde pater est regelen, fordi reglen hviler på den forutsetning at ektemannen normalt er biologisk far til barnet, eller vil fungere som barnets sosiale far. Det fremkommer også av barnelovutvalgets innstilling at mange mente det er viktig å støtte opp om ekteskapsinstitusjonen.¹⁸ Dersom moren er separert eller skilt ved barnets

¹⁸ Backer, barneloven kommentarutgave

fødsel, gjelder ikke pater est regelen, jfr. bl § 3, 1 ledd 2 punktum. I disse tilfellene må farskapet fastsettes ved erkjennelse eller ved dom. Er moren enke når barnet blir født, blir den avdøde ektemann regnet som far. Denne fastsettelsen forutsetter at det er sannsynlig at den avdøde ektemann kan være faren til barnet, jfr. bl § 3, 2 ledd.

Dersom farskapet ikke kan fastsettes på grunnlag av morens ekteskap, kan mannen erkjenne farskap til barnet, jfr. bl. § 4. Denne erkjennelsen kan skje allerede under svangerskapet eller etter at barnet er født. En forutsetning for at erkjennelsen skal være gyldig, er at moren godkjenner den, eller at hun på fødselsmeldingen har oppgitt mannen som far til barnet. Erkjennelsen kan skje enten i fødselsmeldingen eller ved personlig henvendelse til flere alternative myndigheter, jfr bl § 4, 2 ledd. Det er praksis for at erkjennelse av farskap blir gjort på et eget skjema som blir vedlagt fødselsmeldingen til folkeregisteret. Muligheten for å erkjenne farskap blir i realiteten også et unntak fra det biologiske prinsipp, da det ikke kreves noe bevis for at mannen som erkjenner farskap til barnet faktisk er barnets biologiske far. Men erkjennelsen kan statuere et ønske fra mannen om at han tar på seg ansvaret med å være far, og vil da i de fleste tilfellene uansett fungere som barnets sosiale far.

Dersom fastsettelse av farskap ikke følger av enten ekteskap eller erkjennelse, legger barneloven ansvaret til det offentlig for å få utredet hvem som er biologisk far til barnet, jfr § 5. Loven legger opp til at det som hovedregel skal tilstrebes å få fastlagt begge foreldrene til barnet. Ansvaret ligger her i første omgang hos trygdekontoret, neste instans er fylkestrygdekontoret. Oppgavene til trygdekontoret og fylkestrygdekontoret er hjemlet i bl. kap 3. Etter en utredning i samarbeid med moren og den som av henne blir utpekt som far, blir farskapet enten fastsatt ved påtegning på farskapsforelegg. Dersom mannen ikke vil erkjenne farskapet, sender fylkestrygdekontoret saken til retten for avgjørelse ved dom. I de fleste tilfellene vil et DNA-resultat bevise at mannen er far til barnet. Han har da ingen god grunn til ikke å erkjenne farskapet, og i praksis avgjøres de fleste sakene ved farskapsforelegg.

Det er ved tre tilfeller en farskapsak kan avgjøres ved domstolene. For det første der barnet allerede har en far, enten på grunnlag av pater est regelen eller erkjennelse av farskapet, og en annen mann mener han er far til barnet. I disse tilfellene kan den andre mannen gå til sak for å få avgjort hvem som er far til barnet. En annen mulighet er der hvor moren utpeker en mann som ikke vil erkjenne farskapet. En tredje mulighet er der en mann vil erkjenne farskap til barnet, men moren nekter å godta erkjennelsen. Ved disse tilfellene er det fylkestrygdekontoret som reiser saken for

domstolene. Ved alle tre tilfellene er vilkåret for å avgi en dom for farskap at den biologiske tilknytningen blir lagt til grunn, jfr. bl § 9. Her har utviklingen med DNA-analyser ført til at det kan avsies dom med stor sannsynlighet for at det er riktig mann som blir idømt farskapet. DNA er et arvestoff som kontrollerer prosessene i cellene i levende organsimer. Ved å sammenligne mor og mulig fars DNA med barnets, kan man fastslå med stor sikkerhet den biologiske tilknytningen mellom barnet og faren. Fra 1 oktober 1992 fastsetter Rettsmedisinsk institutt i Oslo farskapsdiagnostikken kun ved hjelp av DNA-analyser.¹⁹

Når et barn er unnfanget ved assistert befruktning, er det morens ektemann eller samboer som regnes som far etter reglene i bl. § 3 eller § 4. Vilrårene for å få assistert befruktning er gitt i bioteknologiloven kap. 2. Der fremgår det at det kun er menn og kvinner som er ektefolk eller som lever i ekteskapslignende forhold som har mulighet til assistert befruktning. Legen skal sørge for at det foreligger samtykke til befruktningen fra både kvinnen og hennes ektemann eller samboer før behandlingen starter. Samtykket skal sikre at begge parter har et ønske om å få barn, og sikre at barnet vil få to foreldre. Den rettslige følgen av at et slikt samtykke er gitt viser seg i ettertid dersom mannen likevel ikke vil erkjenne farskap til barnet. På grunnlag av samtykket kan mannen idømmes farskap dersom det er sannsynlig at barnet er unnfanget ved den assisterte befruktningen, jfr. bl § 9, 4 ledd. Dette er også et unntak fra det biologiske prinsipp, der en mann kan idømmes farskap selv om det er usannsynlig at han er det biologiske faren. Sæddonoren kan aldri idømmes farskap, og kvinnens ektemann eller samboer er da nærmest å være barnets far. Lovgiver har her lagt avgjørende vekt på barnets behov for to foreldre fremfor det biologiske prinsipp.

Foreldreskap kan utløse en rekke forskjellige rettsvirkninger, blant annet foreldreansvar, samværsrett, vergemål, underholdsplikt, arverett med lempeligere arveavgift, og konsesjonsfrihet ved overføring av fast eiendom. For en mor er disse følgene naturlig, da tilknytningen mellom henne og barnet ikke er tvilsomt. De rettslige sidene av foreldreskapet for en far følger enten det foreligger biologisk- eller sosialt farskap, forutsatt at det sosiale farskapet er fastsatt enten ved ekteskap, erkjennelse eller adopsjon. De viktigste følgene av dette blir redegjort for i kapittel 2.3.

¹⁹ Smith/Lødrup, barn og foreldre s 52.

Dagens barnelov har som hovedprinsipp at barnets beste skal legges til grunn ved avgjørelser som angår barnet. Det fremgår klart av lovens regler at det ved fastsettelse av hvem som er foreldre skal tilstrebes at et barn skal ha to foreldre. Et grunnleggende og naturlig utgangspunkt er å fastsette tilknytningen på grunnlag av den biologiske tilknytningen. Men det fremgår av reglene at det ikke nødvendigvis er det biologiske prinsipp som legges til grunn. Også andre enn barnets biologiske far kan rettslig få fastsatt foreldretilknytningen. Dette viser pater est regelen, reglene om erkjennelse av farskap og fastsettelse av farskap ved assistert befruktning.

Dagens lov legger opp til at den andre parten av foreldrene skal være en mann. Den tar ikke hensyn til de familiekonstellasjonene som nå finnes i dagens samfunn, nemlig der familien består av to kvinner og et barn. En mater er nærmest å sammenligne med den sosiale far. Det foreligger ingen biologisk tilknytning til barnet, men hun fungerer som barnets sosiale forelder. Barnet har samme behov for en rettslig ordning av tilknytningen til den sosiale forelderpart enten den er en sosial far eller en mater. På grunn av den åpenbare manglende biologiske tilknytning, kan mater etter dagens barnelov ikke få rettslig fastsatt den sosiale tilknytningen til barnet ved fødselen slik en mann kan. Dette resulterer i en diskriminering av de familier som ikke består av en kvinne og en mann. Den avgjørende forskjell er at mater og en sosial far ikke har samme kjønn, rettighetene diskrimineres på grunnlag av kjønn og ikke den sosiale virkelighet ovenfor barnet. Denne diskrimineringen avspeiler et syn på kjernefamilien som er på vei ut av dagens samfunn.

Spørsmålet blir så om denne diskrimineringen er et brudd på barnekonvensjonens art 2. Der er det fastsatt at barn ikke skal utsettes for diskriminering av rettighetene etter konvensjonen på grunnlag av blant annet foreldrenes kjønn. Det er imidlertid lite trolig at konvensjonen legger en så vid tolkning av "foreldre" til grunn at den dermed omfatter sosiale likekjønnede foreldre. Dersom dette skulle vært tilfelle, ville trolig flere ikke-vestlige land reservert seg eller i verste fall ikke ratifisert konvensjonen. Videre gir ikke konvensjonen noen ubetinget rett til to foreldre. Dermed blir det neppe tale om diskriminering i forhold til rettighetene som er fastsatt i konvensjonen.

Det er ikke først og fremst en kamp for likekjønnede å få fastsatt en tilknytning mellom barnet og mater, men en kamp for barnet for ikke å bli diskriminert i forhold til andre barn, og for barnets rett til to foreldre. Selv om denne diskrimineringen ikke strider mot barnekonvensjonen, er den allikevel kritikkverdig. Den manglende

reguleringen av barns tilknytning til sosial forelder der denne er en kvinne må antas å ikke være til det beste for barnet.

Et praktisk eksempel kan vise hvilke skjeve resultat dagens lovgivning kan føre til i familiekonstellasjonene med barn i likekjønnede parforhold. Allerede ved fødselen møter mater de retstekniske problemene med ikke å regnes som forelder til barnet. Det er trygdelovgivningen som gir reglene for rett til trygd i forbindelse med barnet. Hvem som regnes som omsorgsperson, og dermed kan hevde rettigheter etter trygdelovgivningen, faller forskjellig ut for likekjønnede par med barn. Dette illustreres med hvem trygdekontorene tolker som omsorgsperson og aleneforsørger.

Ved fødsel er det fødselspermisjon og rett til fødselspenger under permisjonen som danner grunnlaget for at begge foreldrene kan være hjemme med barnet de to første ukene. Dette er regulert i arbeidsmiljøloven²⁰ og folketrygdeloven²¹. Etter aml § 31 er det kun "far" som har krav på fødselspermisjon. En avtale mellom arbeidsgiver og mater kan inngås, slik at hun får fødselspermisjon. Etter ftrl kapittel 14 om ytelser ved fødsel og adopsjon er formålet å sikre foreldrene inntekt i forbindelse med fødsel, jfr § 14-1. I henhold til ftrl. §14-4 om rett til fødselspenger, har mater ikke rett til fødselspenger. Her regnes moren som aleneforsørger, da mater ikke har noen rettslig tilknytning til barnet.

Ved beregning av barnetrygd, skal den som ansees som aleneforsørger få tilskudd til et barn ekstra. Dersom mater og mor har inngått partnerskap, regner trygdekontoret mater som omsorgsperson og ikke moren som aleneforsørger, jfr. lov om barnetrygd²² § 9.

Disse to eksemplene illustrerer hvordan det samme trygdekontoret tolker mor som aleneforsørger og ikke gir mater rettigheter i den ene sammenhengen, for så å regne mater og mor som felles omsorgspersoner i en annen. Dermed taper de dobbelt opp, de har ikke krav på fødselspenger fordi mor regnes som aleneforsørger, men regnes ikke som aleneforsørger i henhold til beregning av barnetrygden.

²⁰ 4 februar 1977 nr.4, (aml.)

²¹ 28 februar 1997 nr.19, (ftrl)

²² 8 mars 2002 nr. 4, (btrl.)

2.2.2 Adopsjon

Dagens adopsjonsinstitutt er hjemlet i adopsjonsloven, og innebærer at en person får rettslig status som barn av andre enn sine biologiske forelder. Selve adopsjonsprosessen følger forvaltningslovens regler²³. En avgjørelse om hvorvidt en adopsjon skal innvilges eller ikke, er et enkeltvedtak, jfr. fvl. § 2, 1 ledd litra a og b. I henhold til fvl. § 3, 1 ledd innebærer dette at de alminnelige bestemmelsene i forvaltningsloven kap 2, 3, 4 og 6 kommer til anvendelse. Dette er regler om inhabilitet, saksbehandling, saksforberedelse og klage og omgjøring. Videre har adopsjonsloven med forskrifter en del særlige regler som gjelder for behandlingen av søknad om adopsjon.²⁴

Adopsjonen skjer ved bevilling fra Barne- og familiedepartementet, jfr. § 1. Denne myndigheten er delegert til Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen (BUFA). Norge er delt inn i fem regioner med hvert sitt regionskontor som er første instans ved en søknad om adopsjonsbevilling. Kommunen, ved barneverntjenesten der søkerne bor, er utredningsinstans. De utarbeider en sosialrapport på bakgrunn av samtaler med søkerne og hjemmebesøk. Av sosialrapporten fremgår det om de støtter en adopsjon i dette tilfelle eller ikke. Søknad og sosialrapport sendes til det regionkontor søkerne tilhører.²⁵ De undersøker om søkerne oppfyller adopsjonslovens formelle vilkår og om de egner seg til å være foreldre etter en skjønnsmessig vurdering. Klageinstansen er barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (BUFDIR) i Oslo. Barne- og familiedepartementet har det overordnede ansvaret for adopsjonsfeltet.

Formålet med adopsjon er at barnet skal få en trygg oppvekst og omsorg i et annet hjem enn hos de biologiske foreldrene. Adoptivsøkernes muligheter og evne til å oppfostre et barn må avgjøres etter en konkret vurdering. Vilkårene for adopsjon er derfor i utgangspunktet knyttet til at adopsjonssøkerne skal oppfostre barnet.²⁶ Det overordnede hensynet gjennom hele prosessen er hva som er til barnets beste, jfr. § 2 ”adopsjonsbevilling må bare gis når det kan antas at adopsjonen vil bli til gang for barnet”. Dette er også i samsvar med barnekonvensjonen art 21, ”parter som

²³ 10 februar 1967, (fvl.)

²⁴ Q-1045

²⁵ www.partnerbarn.no

²⁶ Holgersen/Tellefsen, Barnet og loven, kap. 1.3

anerkjenner og/eller tillater adopsjon, skal sikre at barnets beste skal være det overordnede hensynet”.

Så langt det er mulig, skal farskap være fastsatt før adopsjon kan foretas.²⁷ For å sikre at begge foreldrenes syn på adopsjonen kan innhentes, kan en bevilling ikke gis før en verserende farskapssak er endelig avsluttet. Lovgiver anser det også for viktig at barnets familiemessige identitet blir fastslått før adopsjonsbevilling gis, slik at barnet fra fylte 18 år kan få kunnskap om hvem de biologiske foreldrene er, jfr. adl. § 12, 2 ledd. Dette er i samsvar med barnekonvensjonens art 7, som gir barnet rett til å kjenne sine foreldre så langt det er mulig. En farskapssak er endelig avsluttet når den oppgitte far har erkjent farskapet, vedtatt forelegg etter bestemmelsene i barneloven eller farskapet er fastsatt ved rettskraftig dom. En farskapsak vil også være avsluttet når den eller de oppgitte menn er frifunnet ved dom, eller saken henlagt med endelig virkning.²⁸

Adl. § 2 krever at søkeren enten ”ønsker å oppfostre barnet eller har oppfostret det eller at det foreligger annen særlig grunn til adopsjonen”. I kravet til oppfostring ligger det søkeren enten ønsker å få, eller faktisk har, et omsorgsansvar for barnet. Ved allerede etablerte sosiale omsorgsforhold gir verken loven eller forarbeidene noen generelle krav til hvor lenge oppfostringen har vart. Etter praksis må adopsjonen være motivert av et ønske om å utvikle, eller at det har utviklet seg, et foreldre-barn forhold.²⁹ Forholdet må ha vart over et lengre tidsrom. Men dette er bare et moment i en helhetsvurdering, der det avgjørende er hva som ansees å være til det beste for barnet.

Videre krever adopsjonsloven at søkerne må ha fylt 25 år, jfr. adl. § 3. Ved den tidligere adopsjonsloven av 1917 var dette alderkriteriet absolutt, men ved gjeldende lov ble det hjemlet unntak fra dette kriteriet, slik at bevilling kan gis til den som har fylt 20 år. Dette unntaket krever at ”sterke grunner” taler for at bevilling gis, og praksis er streng. Et eksempel på slike sterke grunner kan være ved en adopsjon av stebarn der det er stor alderforskjell mellom ektefellene.³⁰ Loven stiller ingen øvre aldersgrense, men dette vil være en del av den konkrete vurderingen. Departementet har ved rundskriv³¹ gitt noen retningslinjer, og det er kun unntaksvis at bevilling gis til søkere over 45 år.

²⁷ Q-1045

²⁸ l.c

²⁹ l.c

³⁰ Holgersen/Tellefsen, Barnet og loven s 29

³¹ Q-0972, Q-1045

Når to personer ønsker å adoptere sammen, krever adopsjonsloven at de må være gift, jfr. § 5. I følge praksis bør ekteskapet ha vart minst 2 år.³² Etter partnerskapsloven § 4 gjelder adopsjonslovens regler om ektefeller ikke for registrerte partnerskap. Homofile har dermed ikke en generell adopsjonsadgang i Norge. Loven setter ikke som vilkår at to personer må søke sammen. Dette innebærer at også enslige kan adoptere. Praksis følger her en streng linje. Departementet har ved rundskriv³³ åpnet for at bevilling kan gis til enslige søkere som har spesiell kunnskap om og erfaring med barn. Det skal også legges vekt på om søkeren har et stabilt og godt nettverk der barnet gjennom oppveksten kan få kontakt med begge kjønn. Loven inneholder heller ikke noe krav til legning hos den enslige adoptivsøkeren. Slik dagens praksis og retningslinjer er ved enslige adoptivsøkere, vil det ikke være ofte at en homofil adoptivsøker vil bli godkjent. I utgangspunktet legges det stor vekt på at et barn skal ha mulighet til å vokse opp med en mor og en far. Ingen har et rettslig krav på å få adoptere, og i vurderingen er det barnets interesser som skal være avgjørende.³⁴

Barnets samtykke- og uttalelsesrett er hjemlet i adl. § 6. Den absolutte reglen er at dersom barnet har fylt 12 år, må det samtykke til adopsjonen. Etter departementets retningslinjer³⁵ legges det vekt på at barnet skal få uttale seg om adopsjonen når de har fylt 7 år. Denne samtykke- og uttalelsesretten er i samsvar med barnets rett til å være med på avgjørelser, jfr. barneloven § 31 og barnekonvensjonen art 12. Ved vurdering av hvor stor vekt barnets uttalelse skal ha, må det sees hen til barnets alder og modenhet. Jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal barnets mening ha. Men barnets mening blir ikke ubetinget lagt til grunn, det er kun et moment i helhetsvurderingen som skal foretas i adopsjonssaken.

Foreldrenes samtykke- og uttalelsesrett er hjemlet i adl. § 7. Ingen under 18 år kan adopteres bort uten samtykke fra den eller de som innehar foreldreansvaret. Et slikt samtykke kan ikke gis før det er gått 2 måneder fra barnet er født. En beslutning om å adoptere bort sitt barn er en svært inngripende avgjørelse, og denne tidsfristen er satt for å sikre at foreldrene får tid etter fødselen til å venne seg til situasjonen. Den forelder som ikke innehar foreldreansvar har en uttalelsesrett om adopsjonen før vedtaket blir

³² Holgersen/Tellefsen, Barnet og loven s 20

³³ Q-0972

³⁴ Holgersen/Tellefsen, Barnet og loven s 32

³⁵ Q-1045

fattet. Dersom det er oppnevnt en verge for den som ønskes adoptert, har vergen samme uttalelsesrett.

Etter en lovendring i 2001 ble det åpnet for at homofile som lever i registrert partnerskap skal ha muligheten til å kunne adoptere sin registrerte partners barn, jfr. adl. § 5a, 2 ledd. Denne typen adopsjon kalles stebarnsadopsjon. Unntaket er dersom barnet tidligere er adoptert fra et land som ikke tillater at barnet skal oppfostres hos homofile. Bakgrunnen for forslaget var at departementet ønsket å sikre barn juridiske rammer rundt oppveksten i familien. Ved en stebarnsadopsjon er det ektefellen eller partneren som er adoptant, og de rettslige båndene til den ene biologiske forelder beholdes. Det er et absolutt krav ved stebarnsadopsjon at søkeren er gift eller lever i et registrert partnerskap med barnets mor eller far, jfr. adl. § 5a. Det stilles som krav at forholdet mellom søker og partner har vist sin stabilitet. Dokumentert samboerskap kan støtte opp ved en stabilitetsvurdering.³⁶ Det formelle vilkår er at det kreves samtykke fra de som innehar foreldreansvaret for barnet. Samtykke fra partneren er hjemlet i adl. § 5a, mens hensynet til barnets andre biologiske forelder er ivaretatt i adl. § 7. Dersom begge foreldrene innehar foreldreansvar, kreves det samtykke fra begge for at adopsjonen kan gjennomføres. Dersom kun den ene biologiske forelder innehar foreldreansvaret, vil samtykket etter adl. § 5a, 1 ledd være sammenfallende med samtykket som kreves etter adl. § 7, 1 ledd. Den foreldrepart som ikke innehar foreldreansvar, skal få mulighet til å uttale seg om adopsjonen. Dersom det er utnevnt en verge, har denne samme uttalelsesrett. Denne uttalelses- eller samtykkerett har sin begrunnelse i den biologiske kontakten. Det legges i praksis stor vekt på vedkommendes mening.³⁷

Departementet har gitt uttrykk for at det vil gjelde strenge kriterier for stebarnadopsjon. Foruten de vilkår som er redegjort for ovenfor, har departementet i rundskriv Q-1045 kap 7.1.2 gitt retningslinjer for skjønnsutøvelsen ved en stebarnsadopsjon. Disse er i samsvar med retningslinjene i forarbeidene,³⁸ hvor de generelle reglene om barnets beste og lovens bestemmelse om samtykke og uttalerett blir fremhevet.

³⁶ Q-1045

³⁷ l.c

³⁸ Ot.prp. nr 71 (2001-2002)

Hovedhensynet er hva som er til gagn for barnet. Dette innebærer en helhetlig vurdering av barnets situasjon i familien. Herunder skal det legges vekt på oppfostringsforholdet. Adopsjonen må formalisere et oppfostringsforhold som allerede er etablert. Søkeren må faktisk ha et omsorgsansvar for barnet over et lengre tidsrom. Forholdets art må bestå av et foreldre/barn-relasjon.

Videre legges det opp til at dersom en forelder uten del i foreldreansvaret går i mot adopsjonen, bør adopsjon ikke gis. Dette begrunnes med at det etter barnelovens regler er et viktig hensyn å tilrettelegge mest mulig tilknytning mellom barnet og dets biologiske forelder. Dette er også i samsvar med barnekonvensjonen art 7. Dersom adopsjon skal gjennomføres mot den andre forelderparts vilje, må det være klart bedre for barnet å bli adoptert av søker enn å beholde kontakten med biologisk forelder. Her skal det blant annet legges vekt på om barnet har et sterkt behov for rettslig familietilhørighet med steforelder og eventuelle halvsøsken. Det skal også vurderes om det har noen hensikt eller verdi for barnet å oppnå eller opprettholde kontakt med biologisk forelder.

Enn videre skal det legges vekt på hvilken kontakt det foreligger mellom barnet og den forelder barnet ikke bor sammen med. Herunder skal det vurderes hva som er årsaken til at barnet ikke har eller har hatt kontakt med forelderen. Hvis grunnlaget for søknaden er et motsetningsforhold mellom foreldrene, skal det utvises forsiktighet med å innvilge søknaden. Også forhold til biologisk søsken og forelders øvrige slekt skal vektlegges. Der det finnes andre biologiske søsken, må det tas hensyn til om båndene blir brutt ved en adopsjon. I forhold til øvrig biologisk familie skal det tas hensyn til om videre tilhørighet vil være verdifullt for barnet.

Ved barn i likekjønnede parforhold, er som nevnt etter dagens lovgivning stebarnsadopsjon den eneste måten barnet kan få juridiske rammer rundt det allerede eksisterende foreldreforhold. Denne ordningen er kritisert, ved at det knyttes mange usikkerhetsmomenter til dagens adopsjonsordning. For det første går kritikken på at selve adopsjonsprosessen tar svært lang tid. For det andre at ingen har rett til adopsjon, og utfallet av en adopsjonssøknad er dermed usikkert. En vurdering av kriteriene ved stebarnsadopsjon ved partnerskapsbarn og kritikken mot adopsjonsordningen blir gjort i del 3.2.

2.3 De rettslige følgene av å være foreldre

En naturlig følge av det å få fastsatt den rettslige tilknytningen til barnet med status mor eller far, er at personen vil inneha rettslig og sosialt ansvar for barnet. Det blir benyttet ulike rettsbegreper for å beskrive forholdet mellom foreldre og barn. De viktigste er foreldreansvar, vergemål, underholdningsplikt (forsørgelsesplikt) og omsorg.³⁹ I dette kapittelet blir det redegjort for de viktigste følgene av å inneha foreldrestatus. Dette gjøres for å vise hvilke virkninger et juridisk fastsatt foreldreskap har for et barn og dets foreldre, og hvordan reglene virker i et forhold mellom et barn og dets sosiale forelder.

2.3.1 Foreldreansvar

Begrepet foreldreansvar er en fellesbetegnelse på foreldrenes rett til å bestemme i barnets personlige forhold. I bl. kapittel 5 er det rettslige innholdet og fastsettelsen av foreldreansvaret lovfestet. Foreldreansvaret inneholder to hovedelementer, omsorgsplikt og bestemmelsesplikt og – rett. I følge bl. § 30 omfatter foreldreansvaret plikt til å gi barnet omsorg og omtanke, rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet, og plikt til å gi barnet forsvarlig oppdragelse, forsørgelse og sørge for at det får utdanning etter sine evner. Barnet skal ikke utsettes for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare.

Barnet får større med- og selvbestemmelsesrett med alderen. Fra barnet er 7 år, har det rett til å si sin mening som gjelder personlige forhold, som for eksempel hvem av foreldrene det skal bo hos, jfr. bl. §31 og barnekonvensjonen art 12. Hvor stor vekt som skal legges på barnets mening vurderes etter alder og modenhet. Etter fylte 12 år skal det legges stor vekt på barnets mening, jfr. bl. § 31, 2 ledd. Etter fylte 15 år kan de unge bl.a. velge utdanning, og bestemme hvilke trossamfunn og hvilke foreninger de vil være medlem av, jfr. bl § 32 og barnekonvensjonen art 14 og 15. Når den unge er fylt 18 år, opphører foreldrenes bestemmelsesrett helt.

Fastsettelsen av foreldreansvaret følger videre i bl. kapittel 5. Hovedregelen er at dersom foreldrene er gift, har de foreldreansvaret sammen, jfr. bl. § 34. Ellers har moren foreldreansvaret alene. Dette gjelder også for felles barn i ugift samboerforhold.

³⁹ Smith/Lødrup, barn og foreldre § 5.

Foreldrene kan imidlertid etter avtale gi melding til folkeregisteret om at de skal ha foreldreansvaret sammen, eller at faren skal ha foreldreansvaret alene, jfr bl § 35. Ved en skilsmisse, kan de avtale at den barnet bor hos, skal ha foreldreansvaret alene, ellers forsetter de å ha foreldreansvaret sammen, jfr bl § 34. Selv om de har felles foreldreansvar, kan den barnet bor hos på egen hånd treffe avgjørelser som gjelder den daglige omsorgen, jfr bl § 37. Han eller hun kan også flytte med barnet innenlands uten den andres tillatelse, men ikke til utlandet. Ved uenighet om hvem som skal ha foreldreansvaret kan avgjørelsen bringes inn for domstolen, jfr. § 56.

Den av foreldrene som ikke har del i foreldreansvaret, har rett til å få opplysninger som vedrører barnet, jfr. § 47. I første omgang er det den av partene som innehar foreldreansvaret som har opplysningsplikt til den andre parten.

Opplysningsplikten aktualiseres når den andre parten ber om opplysninger om barnet. Det samme gjelder opplysninger fra barnehage, skole, helse- og sosialvesen og politi. Taushetsplikten setter begrensninger i hva foreldre kan kreve opplysninger om fra det offentlige. En annen begrensning i opplysningsretten følger av bl. § 47, 1 ledd, siste punktum, hvis opplysningene kan være til skade for barnet.

Status å inneha foreldreansvar eller ikke endrer ikke det ansvar foreldrene har til å gi omsorg og omtanke for barnet. Det har de enten de har foreldreansvar eller ikke. Dette er noe som burde ligge i menneskets natur og komme automatisk med det å ha omsorgen for en person. Men for å unngå mistolkninger, ble ansvaret i 1997 hjemlet i bl. § 42, 2 ledd. Den knytter ansvaret til personen som barnet faktisk er sammen med.

Her ser en at det å inneha foreldreansvar for en far ikke følger automatisk av den biologiske tilknytningen til barnet, men er en konsekvens av foreldrenes rettslige status eller avtale. I de tilfellene der foreldrene ikke er gift, vil en manns erkjennelse av barnet ikke gi mannen en automatisk del av foreldreansvaret. Den faktiske konsekvensen i heterofile samboende parforhold kan bli at kun en forelder vil inneha foreldreansvaret, mens barnet har to sosiale foreldre. Denne konstruksjonen er lik som forholdet ved likekjønnede foreldre. Mens en mann kan få fastsatt tilknytningen ved å erkjenne farskapet og dermed ha mulighet til å avtale felles foreldreansvar uten at det bevises biologisk tilknytning, har ikke moder denne muligheten. Det er ikke mulighet for å avtale at andre enn foreldrene skal inneha foreldreansvar. Ved å gi også en moder mulighet til å få rettslig aksept som barnets forelder, enten gjennom barneloven eller adopsjonsloven, vil muligheten til å få del i foreldreansvaret være en naturlig følge.

2.3.2 Vergemål

Vergemålet omfatter en rett og plikt til å ta seg av barnets midler og til å representere barnet rettslig, jfr. vergemålsloven⁴⁰ § 36. Det fremgår av vgml. § 3 at den eller de som har foreldreansvaret, også er verge for barnet. Det at foreldre med foreldreansvar også er verge, innebærer at han eller hun har rett til å bestemme over barnets økonomiske forhold og være rettslig representant for barnet. Et barn under 18 år regnes av lovgiver som mindreårig. Mindreårige har ikke full rettslig handleevne. Regler om mindreåriges adgang til å foreta rettslige disposisjoner står særlig i vgml. § 2 og kapittel 4. Hovedregelen er at mindreårige ikke selv kan råde over sine midler eller binde seg ved rettshandel, jfr. vgml § 2. Fra dette er det en rekke unntak. Blant annet har en mindreårig over 15 år rett til å si opp en arbeidsavtale og ta nytt arbeid, jfr. vgml § 32, og rett til å råde over midler hun eller han har tjent eller fått, jfr vgml. § 33. Dette er en naturlig følge av at barnet får mer bestemmelsesrett etter hvert som det blir eldre, jfr. bl. § 33. En mindreårig kan opprette testament med godkjennelse av Justisdepartementet.⁴¹ Skal en mindreårig inngå ekteskap, kreves samtykke fra den eller dem som har foreldreansvaret, og tillatelse fra fylkesmannen.

Vergemålsreglene viser hvor viktig det er for en forelder å inneha del av foreldreansvaret. Dette gjelder muligheten til å bestemme over barnets økonomiske forhold og representere det rettslig. På grunn av maters manglende mulighet til å inneha foreldreansvar, kan hun ikke være verge for barnet, da vergemålet er en følge av foreldreansvaret. Det er ikke mulig å oppnevne en verge samtidig som en forelder innehar fullt foreldreansvar. Det er vel ikke under et samliv denne realiteten viser seg, men etter et samlivsbrudd. På den annen side er denne konsekvens av reglene ikke spesielt i likekjønnede parforhold. Det samme vil gjelde der heterofile samboere ikke har avtalt felles foreldreansvar. Med den forskjell at den av foreldrene som ikke har foreldreansvar, kan få det dersom den andre forelder samtykker til det, eller ved rettslig avgjørelse.

⁴⁰ 22 april 1927 nr. 3, (vgml.)

⁴¹ arveloven § 48, 2 ledd

2.3.3 Forsørgelsesplikt

Foreldrene har forsørgelsesplikt for barnet, jfr. bl. § 66. Forsørgelsesplikten innebærer at foreldrene skal bære utgiftene til forsørgelse og til utdanning av barnet. Denne plikten foreligger uansett hvilken status foreldrene har seg i mellom og om de innehar foreldreansvar eller ikke. Plikten knytter seg til egenskapen å være mor eller far til barnet. Dersom foreldrene er døde, knyttes reglene om forsørgelsesplikt til de som får foreldreansvaret for barnet, jfr. bl. § 66, 2 ledd.

Forsørgelsesplikten er begrenset til barnets evne og de økonomiske forholdene til foreldrene. Det blir en skjønnsmessig vurdering i hver familie ut i fra hvilke økonomiske muligheter hver av foreldrene har. Forsørgelsesplikten til utdanning av barnet knytter seg til barnets evner og anlegg. I utgangspunktet trer foreldrenes forsørgelsesplikt inn dersom barnet ikke har midler selv. Dette kan typisk være at barnet har arvet midler. I teorien⁴² er det anerkjent at selv om barnet har midler selv og foreldrenes plikt er subsidiær, betyr det ikke at barnets midler må brukes opp før foreldrenes forsørgelsesplikt aktualiseres. Barnet har krav på en viss reserve.

Hovedregelen er at forsørgelsesplikten gjelder frem til barnet er 18 år, jfr. bl. § 68, 1 ledd. Videre forsørgelsesplikt kan avtales. Flere unntak fra hovedregelen går frem av § 68, 2 og 3 ledd. For det første gjelder forsørgelsesplikten der hvor barnet er under utdanning etter 18 år, jfr. 2 ledd. Det siktes her til ”skulegang som må reknas som vanleg”, det vil si videregående skole. Etter 3 ledd kan foreldrene pålegges å yte tilskudd til annen videreutdanning. Dette tilskuddet er for det første begrenset til de tilfellene der videreutdanningen er rimelig etter barnets interesser og evner. Videre er det begrenset til barnets muligheter til å finansiere utdanningen selv. Det kreves ikke at barnet tar arbeid for å finansiere videreutdanningen, men det siktes her til den økonomiske støtte som ytes av staten gjennom Statens lånekasse.

Der hvor barnet flytter ut hjemmefra før det har fylt 18 år, tar arbeid og dermed forsørger seg selv vil forsørgelsesplikten opphøre.

I de tilfeller der en av foreldrene ikke oppfyller forsørgelsesplikten, kan den pålegges å betale bidrag til barnet, jfr. § 67, 1 ledd, 2 punktum. Det er bidragsfogden som utmåler hvor stort dette bidraget skal være etter nærmere kriterier, jfr. bl § 71. Bidragsfogden er trygdekontoret, jfr. bl § 10, siste ledd.

⁴² Smith/Lødrup, barn og foreldre § 9

Forsørgelsesplikten er absolutt, det fremkommer av § 67, 1 ledd, siste punktum, som fastsetter at ingen kan gi avkall på barnets rett til økonomisk forsørgelse. I de tilfeller der en av foreldrene har så sterk økonomi at denne klarer å forsørge barnet på egenhånd, krever ikke barneloven at den andre må bidra. Det foreligger ingen plikt til å kreve bidrag der en av partene forsømmer sin plikt, men en rett.

På grunn av manglende rettslig tilknytning mellom barnet og mater, har ikke barnet noe krav på forsørgelse fra mater. Under et samliv hvor mater fungerer som barnets sosiale forelder, burde dette i utgangspunktet ikke være noe problem. Men der hvor det faktisk blir et problem, vil det være til barnets beste å kunne ha rettslig grunnlag for forsørgelse. Barneloven stiller nettopp opp regler for å verne barnet der hvor forsørgelsesplikten ikke overholdes. På den ene siden kan det anføres at denne forsørgelsesplikt fra lovgivers side er knyttet til egenskapen med å være forelder. Her er det lagt til grunn at foreldrene i de aller fleste tilfellene vil dette være sammenfallende med den biologiske tilknytningen. På den annen side, i de tilfelle der barnet ikke har noen mulighet til å få fastsatt en foreldertilknytning til den biologiske faren, typisk ved assistert befruktning, vil dagens regler gi barn i likekjønnede parforhold et dårligere vern enn barn i heterofile parforhold. Der hvor heterofile par får barn ved assistert befruktning, får som nevnt mannen status som juridisk forelder, og barnet har da krav på forsørgelse selv om det ikke foreligger noe biologisk tilknytning. Følgene av den manglende rettslige tilknytningen for barn i likekjønnede parforhold her, synes ikke å være til barnets beste. En mulighet for juridiske rammer rundt det sosiale foreldreforhold vil rette opp i dette.

2.4 Samlivsbrudd

Ved et samlivsbrudd eller skilsmisse er det flere praktiske sider som angår barnet som må ordnes. Hvem skal barnet bo hos fast, hvordan skal rutiner for samvær ordnes, hvordan skal de økonomiske forholdene angående barnet deles, osv. Samlivsbrudd eller skilsmisse er en psykisk belastende handling, og det er en kjent sak at foreldrene i denne situasjonen ikke alltid klarer å samarbeide for å legge forholdene best til rette for barnet. Loven legger opp til at foreldrene kan inngå avtaler som er tilpasset deres livssituasjon best. Det var lovgivers intensjon ikke å detaljregulere enkeltmenneskers hverdag, og man anså det for barnets beste om foreldrene selv kunne finne egnede løsninger. Dette er kommet til uttrykk i bl § 48, at ved alle avgjørelser som angår barnet og behandlingen av dette skal det først og fremst tas hensyn til hva som er best for barnet. Dersom foreldrene ikke klarer å komme frem til frivillige avtaler, har barneloven inngående regler om daglig omsorg, samvær, bidrag, osv. Selv om forholdene må avgjøres etter barnelovens regler, er det ved håndhevingen lagt stor vekt på å få partene til å komme til forlik.

Hovedregelen er at etter en skilsmisse har foreldrene fremdeles foreldreansvaret sammen, men de kan avtale at en av partene skal ha foreldreansvaret alene, jfr. bl. § 34. Dersom ikke en avtale om endring av foreldreansvaret blir sendt inn til folkeregisteret, vil begge foreldrene fortsette å inneha foreldreansvaret. Søksmålsbyrden er lagt på den part som ikke ønsker felles foreldreansvar, jfr. bl. § 56. Det å inneha foreldreansvaret etter en skilsmisse, innebærer at parten har krav på å bestemme over barnet i de større saker som angår barnet, slik som spørsmål om skolegang og utdanning, særlig alvorlige medisinske spørsmål, og økonomi hvis barnet har formue. Det viktigste praktiske resultat av å inneha felles foreldreansvar etter en skilsmisse, er antagelig at den ene parten ikke kan flytte til utlandet med barnet uten den andre partens samtykke. En slik avgjørelse vil legge store hindringer i veien for en gjennomføring av samværsretten, og lovgiver ville her gi et vern for at en så inngripende avgjørelse var tilfredsstillende for begge parter. Er det snakk om kortere utenlandsreiser, typisk ferier, kan kun en part med foreldreansvar ta barnet ut av landet uten den annens samtykke, jfr. bl. § 41. Det innebærer at dersom foreldrene inngår avtale om at en av partene skal inneha foreldreansvaret alene, kan ikke den annen part ta med barnet på utenlandsreiser uten samtykke fra den som innehar foreldreansvaret. En konsekvens av bl. § 41 viser seg når foreldrene skal bestille pass til barnet. Ved felles foreldreansvar har ikke politiet

myndighet til å utstede pass til et barn dersom ikke det er innhentet samtykke fra begge foreldrene, jfr. passloven ⁴³ § 4.

Foreldrene står fritt til å avtale hvem av partene barnet skal bo hos. Den som har barnet boende fast hos seg, innehar det som kalles daglig omsorg for barnet, og har rett til å ta de avgjørelser som angår dagliglivet uten samtykke av den andre parten, jfr. bl. § 37. Dette er for eksempel avgjørelser om hvilken barnehage barnet skal gå i. Det er veldig spesielt at den forelder med daglig omsorg har rett til å bestemme hvor i landet de skal bo uten at den andre parten kan ha noen innflytelse over dette. Denne retten kan innebære at et samvær vanskelig lar seg gjennomføre hvis foreldrene bosetter seg på hver sin kant av landet. Lovgiver mente allikevel det ville gripe for mye inn i privatlivet dersom det skulle stilles en regel om at foreldrene skulle bo i nærheten av hverandre. Det er mange forskjellige hensyn som ligger bak en beslutning om å bosette seg et sted i landet. Foreldrene er de nærmeste å finne ut av hvordan de vil innrette seg, enn at en lovregel skal legge avgjørende bånd på hvordan de vil leve sitt liv. Lovgiver legger derfor ansvaret for samarbeid her til foreldrene. Dersom foreldrene ikke blir enige om barnefordelingsspørsmålet, må de bringe tvisten inn for retten, jfr. bl. § 36.

Bl. § 42 hjemler en rett for barnet å ha samvær med begge av foreldrene. Dette er en prinsipperklæring fra lovgiver og har som formål å påvirke den alminnelige holdning til samværsretten.⁴⁴ Regelen bygger på det syn at det normalt er av stor verdi for barnet å ha kontakt med begge foreldrene, og er i samsvar med barnekonvensjonen art 7. Det er foreldrenes ansvar å sørge for at dette samværet finner sted. Den av foreldrene som barnet ikke bor fast hos, har rett til samvær med barnet. Foreldrene står fritt til å avtale i hvor stor omfang dette samværet skal være og hvordan det skal gjennomføres, jfr. bl. § 43. Foreldrenes rett til samvær med barnet ble lovfestet ved en lovendring i 1985. Tidligere var det kun foreldre som hadde bodd sammen etter fødselen som hadde rett til samvær. Formålet med lovendringen var å styrke rettsstillingen for den av foreldrene som ikke har daglig omsorg for barnet og redusere konfliktene om samværsretten.⁴⁵ Det er i praksis utviklet en ordning med å fastsette ”vanlig samvær” i avtale, dom eller rettsforlik. Innholdet av begrepet ”vanlig samvær” er nå definert i bl § 43, 2 ledd, og innebærer en rett til å være sammen med barnet en ettermiddag i uken, annenhver helg,

⁴³ 19 juni 1997 nr. 82

⁴⁴ Smith, Lødrup – Barn og foreldre, §7

⁴⁵ l.c

14 dager i sommerferien og jul eller påske. Lovfesting av en legaldefinisjon av ”vanlig samvær” innebærer at den som har grunnlag i en dom eller rettsforlik med denne klausul vil kunne benytte denne som grunnlag for tvangsfullbyrdelse etter bl. § 65 dersom motparten hindrer gjennomføringen av samværet. Ellers inneholder barneloven ingen nærmere regler om hva samværsretten skal gå ut på. Hvis foreldrene ikke blir enige om samværsretten, må den part som ikke har barnet boende fast hos seg gå til sak hvis han eller hun skal få gjennomført en samværsrett mot den andre partens ønske, jfr. bl § 56.

Foreldrenes forsørgelsesplikt vil være den samme etter en skilsmisse eller samlivsbrudd, da reglene om forsørgelsesplikt gjelder uavhengig av foreldrenes status.⁴⁶ For å sikre at begge foreldrene bidrar økonomisk til barnets oppfostring, stiller barneloven opp regler for bidrag når foreldrene ikke bor sammen, jfr. bl. § 67. Foreldrene kan bli enige om bidragets størrelse, jfr. bl. § 70, 1 ledd. Dersom de ikke blir enige, kan hver av dem kreve at bidraget blir fastsatt av bidragsfogden eller av domstolen, jfr. bl. § 70, 2 og 3 ledd.

Uenighet i spørsmål om hvem som skal ha foreldreansvar, omsorg og samvær og hvor mye som skal betales i bidrag kan som nevnt bringes inn for retten, jfr. bl. § 56. Et vilkår for å få saken prøvd, er at foreldrene har forsøkt megling uten hell og kan vise til en meglingsattest som bekrefter dette. Reglene om saksbehandlingen for retten står i bl. kapittel 7.

Ved en skilsmisse eller samlivsbrudd mellom den biologiske moren og mater, vil den viktigste konsekvensen av barnets manglende juridiske tilknytning til mater vise seg ved videre samvær. Barnets videre kontakt med mater vil her ha en usikker fremtid. Det vil avhenge av hvor godt mor og mater klarer å samarbeide på frivillig grunnlag, da verken barnet eller mater har rett til samvær. Barnet vil heller ikke ha krav på bidrag fra mater. Det synes ikke å være til barnets beste at barnet er prisgitt foreldrenes samarbeidsevner for videre familiesammenhengighet med mater. Dette viser seg spesielt i de forhold der mater har fungert som barnets sosiale forelder i lang tid, ofte helt fra fødselen av. Barnets familiesammenhengighet knytter seg i de tilfeller ikke til et biologisk bånd, men til maters funksjon som forelder til barnet.

⁴⁶ Se punkt 2.3.3

Etter en skilsmisse eller samlivsbrudd har barnet heller ikke mulighet til å få rettslig fastsatt det sosiale foreldreskap med mater ved en adopsjon. Dette fordi da vil mater bli regnet som en enslig søker. Et resultat av en adopsjon her vil bli at båndene mellom den biologiske moren og barnet vil bli brutt, og det er ikke det ønskede resultat.

2.5 Død

Når en av foreldrene dør har det forskjellige juridiske konsekvenser av betydning for barnet. Her fokuseres det på å behandle hvem det er som skal ta seg av barnet og arvereglene, fordi dette er de største juridiske konsekvensene for et barn i likekjønnede parforhold der enten mor eller mater dør.

2.5.1 Hvem skal ha omsorgen for barnet

Hva som skjer med barnet dersom en av foreldrene faller bort, avhenger av om den gjenlevende foreldrepart innehar foreldreansvar. Det følger av bl. § 38 hvem som skal ha foreldreansvaret for barnet dersom en eller begge foreldrene faller bort. 1 ledd regulerer de tilfellene der begge hadde foreldreansvaret sammen. I disse tilfellene vil den gjenlevende automatisk inneha hele foreldreansvaret. Dersom foreldrene bodde sammen med barnet da en av dem falt bort, vil den andre få foreldreansvaret selv om det var avdøde som hadde eneansvar for barnet, jfr. 2 ledd. Dette er typisk de tilfeller der foreldrene var samboere, og de ikke hadde inngått noe avtale om felles foreldreansvar.

Dersom ingen har foreldreansvar for barnet etter at en av foreldrene falt bort, skal det gis melding om det i ”dødsfallmeldinga”, jfr. bl. § 38, 3 ledd. Dette er typisk resultatet der mor har eneansvar og bodde alene med barnet. Dette kan også være resultatet i likekjønnede parforhold der mater ikke har noen rettslig tilknytning til barnet. Den gjenlevende foreldreparten og andre kan søke tingsretten der barnet bor om å få foreldreansvaret til barnet innen 6 måneder etter dødsfallet, jfr. bl. § 63. Når det er flere som melder seg, skal tingsretten vurdere hvem som er best egnet til å få foreldreansvaret. I vurderingen skal det tas avgjørende hensyn til hvilken løsning som vil være til barnets beste. Det legges blant annet vekt på hvem som kan opprettholde en stabil omsorgssituasjon for barnet og videre kontakt med de biologiske bånd. Det skal også tas hensyn til om den gjenlevende foreldrepart ønsker foreldreansvaret, og om det eventuelt foreligger noe ønske fra den avdøde med hensyn til hvem som skal ta seg av barnet, jfr. § 63, 5 ledd.

Dersom den biologiske moren faller bort, vil ikke barnet ha noen automatisk rett til å bli i en omsorgssituasjon med mater. På grunn av manglende juridisk tilknytning til barnet, må mater på lik linje med andre som ønsker det søke tingsretten om foreldreansvar til barnet. Den biologiske moren kan ved skriftlig erklæring ytre om hun ønsker at mater skal ha foreldreansvaret for barnet. Der hvor det er flere søkere, blir

ikke denne erklæringen lagt ubetinget til grunn. Derimot skal dommeren legge til grunn hva som er best for barnet. I og med at mater ikke har biologisk tilknytning til barnet, er det en mulighet for at en søkerkandidat med biologisk tilknytning vil få foreldreansvaret. Det usikre utfallet den manglende aksept av sosialt foreldrebånd skaper i denne situasjonen, synes å tale for en juridisk tilknytning mellom mater og barnet.

2.5.2 Arverett

Når en person dør er det arveloven⁴⁷, skifteloven⁴⁸, lov om avgift på arv og visse gaver⁴⁹, som er blant de viktigste lovene om fordeling av den avdødes formue. I norsk rett utpekes arvingene enten direkte av loven (legalarv eller intestatarv), eller ved en disposisjon fra arvelaterens side (testamentsarv). Hensynet bak denne måten å peke ut arvingene på er at arven bør tilfalle personer som hadde et visst samhörighetsforhold med arvelateren mens hun levde.⁵⁰ Dette fremkommer også av forarbeidene⁵¹ til arveloven som sier at arven skal tilfalle dem som sto arvelateren nærmest.

Hovedreglen er at arven skal tilfalle arvelaterens nærmeste slektninger, jfr. al. § 1. Slektingene er delt inn i forskjellige arvegangsklasser etter hvor nært slektsbåndet er. Arvegangsklassene fremkommer av arvelovens arvetavle. Det fremgår av forarbeidene at inndelingen av slektingene i forskjellige arvegangsklasser i en arvetavle har to oppgaver. For det første ”å nå frem til en arvetavle som kaller de slektinger til arv, som presumptivt står arvelateren nærmest. For det annet vil oppgaven gå ut på en rimelig avgrensning av slektsarven”.⁵²

Førstearvegangsklasse omfatter arvelaterens barn, barnas livsarvinger, osv, jfr. al. § 1. Hvem som skal ansees som arvelaterens barn, følger av reglene i barneloven. Ved adopsjon får den adopterte og dens livsarvinger den samme rettslig stilling som om adoptivbarnet hadde vært adoptivforeldrenes egenfødte barn, jfr. adl. § 13. Lever arvelaterens barn arver disse. Er et av arvelaterens barn død, går dennes del av arven til hans eller hennes livsarvinger. Arven som tilkommer arvelaterens livsarvinger består av

⁴⁷ lov av 3 mars 1972 nr. 5, al

⁴⁸ lov av 21 februar 1930, sl.

⁴⁹ Lov av 19 juni 1964 nr 1, aal

⁵⁰ Lødrup arverett, 3 utg § 1

⁵¹ Jfr. utkast 1962 s 39

⁵² jfr. utkast 1962 s. 39

2/3 av arvelaterens formue, jfr. al. § 29. Denne delen kalles for pliktdelsarv, og har et øvre tak på 1 000 000 til hver part. Den resterende 1/3 av arvelaterens formue står hun fritt til å disponere over ved testamente.

I de tilfeller hvor arvelateren ikke hadde livsarvinger, går arven til slektningene i andre arvegangsklasse. Dette er i første omgang arvelaterens foreldre. Dersom foreldrene ikke lever, går arven til foreldrenes livsarvinger, dvs arvelaterens søsken, evt. søskens livsarvinger, jfr. al. § 2.

Ved ingen arvinger i annen arvegangs klasse, går arven til slektningene i tredje arvegangs klasse, jfr. al. § 3. Dette er arvelaterens besteforeldre. Dersom disse ikke lever, går arven til besteforeldrenes livsarvinger, osv.

Slektstavlen setter to begrensinger i arvetavlen. For det første stopper slektens arverett ved oldeforeldre. For det andre stopper den ved arvelaterens fettere og kusiner. Dersom arvelateren ikke har noen slektsarvinger og hun ikke har skrevet testamente, faller hele hennes arv til staten, jfr. al. § 46.

Livsarvingenes arv er også begrenset av arvelaterens ektefelles arverett. Reglene om gjenlevende ektefelles arverett er hjemlet i al. kap. 2 og 3. Arvelovens regler om ektefeller gjelder på lik linje ved partnerskap, jfr. partnerskapsloven § 3.

Arveloven legger opp til at arvelateren kan disponere over sine eiendeler og formue etter sin død ved testamente. Reglene om testament er hjemlet i al. kap 8 og 9. Hovedregelen er at den som har fylt 18 år kan i testamente fastsette hva som skal gjøres med det hun etterlater seg etter sin død, jfr. al. § 48. Testamentsfriheten er for det første begrenset av livsarvingenes pliktdelsarv, jfr. al. § 29. For det andre er den begrenset dersom testamentet griper inn i ektefellens krav på arv etter al. § 6. Da må ektefellen ha fått kunnskap om testamentets innhold før arvelaterens død, jfr. al § 7. Testamente må opprettes i visse former for å være gyldig. Det må være skriftlig og testator må undertegne det i nærvær av to vitner, jfr. al. § 49. Testamentsarv er underlagt høyere avgiftsregler enn arv etter nære slektninger.⁵³

Dersom mater skulle falle bort, vil barnet ikke ha noen automatisk arverett etter mater. Barnet vil ikke regnes som maters livsarving, da arveloven legger barnelovens kriterier om foreldre til grunn. Dersom mater og mor er registrerte partnere når mater faller fra, vil barnet indirekte gjennom moren få arv etter mater. Et registrert partnerskap

⁵³ Lødrup, arverett, s32

har samme rettsvirkninger som ekteskap, jfr. partnerskapsloven § 3, og det følger som nevnt av arveloven kapittel 2 at ektefeller arver hverandre. Mater kan også testamentere arven til barnet, men fordi det ikke foreligger noe dokumentert slektskapsbånd mellom mater og barnet, blir arven underkastet arveavgift i høyere klasse enn slektsarv.

2.5.3 Statens ytelser til barn ved foreldrenes død

Staten har ordninger for økonomiske ytelser til barn som mister en eller begge av sine foreldre ved død. Barnepensjonen reguleres av folketrygdelovens kap. 18, og har som formål å sikre inntekt for barn når en av foreldrene dør. Pensjonen ytes i utgangspunktet inntil barnet er 18 år. Vilåret for rett til barnepensjon er at avdøde var medlem i trygden eller mottok pensjon fra folketrygden de siste tre årene frem til dødsfallet, jfr. ftrl. § 18-2. Barnet må fortsatt være medlem i trygden, men dersom visse vilkår med hensyn til botid er oppfylt, kan det ytes barnepensjon selv om barnet ikke er medlem, jfr. ftrl. § 18-3. Pensjonen beregnes etter regler i ftrl. § 18-5.

Lov om Statens personkasse⁵⁴ §§ 35, flg. inneholder regler om barnepensjon fra Statens pensjonskasse. Dersom barnet har rett til ytelser både fra folketrygden og Pensjonskassen (og eventuelt fra andre pensjonsordninger), foretas en samordning etter reglene i samordningsloven⁵⁵.

Der hvor det ikke er etablert en juridisk ramme rundt det sosiale foreldrebånd mellom barnet og mater, har barnet ikke krav på barnepensjon etter mater.

⁵⁴ 28 juli 1949 nr. 26, (stpk.)

⁵⁵ 6 juli 1957 nr. 26, (samordl.)

3 Hvordan fastsette barnets rett til to foreldre

Det er nå redegjort for hvordan rettsreglene mellom barn og foreldre er og hvilke konsekvenser de får når barnet mangler juridisk ramme rundt det sosiale foreldrebånd med mater. Når et barn blir født, følger det av barneloven hvem som er mor, far og har foreldreansvar. Som nevnt tidligere gir barneloven kun rettslig tilknytning til barnet til mor og far.⁵⁶ Resultatet av barnets manglende rettslige tilknytning til mater, blir at hun er prisgitt mors samarbeidsvilje for å ha innflytelse på barnet. Det er ikke nødvendigvis hvordan kvinnene ordner seg innad i familien som er problemet, men hvordan samfunnet velger å behandle mater i henhold til lovverket.

Sett i et historisk perspektiv har barnelovgivningen frem til nå knyttet rettigheter og plikter i forholdet mellom barn og foreldre til om barnet er unnfanget i ekteskap eller ikke. Tidligere besto barnelovgivningen av to lover som regulerte dette, lov om ”born utanom ekteskap”⁵⁷ og lov om ”born i ekteskap”⁵⁸. Dagens barnelov samler reglene for alle barn i en lov. Lovgiver ønsket med denne samlingen å markere likestillingen av barn født i ekteskap og barn født utenfor ekteskap.

Et kristent syn på å familiens konstruksjon har alltid preget familielovgivningen. Dette kommer klart frem ved å se på reformarbeidet med barnelovgivningen i 1915. Det var først ved lov om barn hvis forelder ikke har ”inngaatt egteskap med hverandre”⁵⁹, at barn født utenfor ekteskap rettslig sett ble en del av fars slekt. Reformene i 1915 ble gjennomført med sterk motstand.⁶⁰ Leivestad skriver i Nordisk Gjenklang (s 694) at da lovene var i emning lød det ”advarende røster fra kirkelig hold. Likestillingen ville være en fare for familien, den ville skape uhygge og ulykke i mange hjem. Man ville fremme lettsinn og umoral hos de unge kvinner når man reduserte risikoen og ansvaret ved utenekteskapeleg kjønnsomgang”. Leivestad nevner videre at en kvinnelig representant i det danske folketing i 1922 uttalte at hvis det innføres likestilling mellom ”de ekte og de

⁵⁶ se punkt 2.2.1

⁵⁷ 21 desember 1956 nr 10

⁵⁸ 21 desember 1956 nr 9

⁵⁹ 10 april 1915 nr. 3

⁶⁰ Fritt referert av Smith/Lødrup, Barn og foreldre s 18.

uekte barn”, kan vi likegodt stryke ekteskapet som det fundament samfunnet bygger på. Det var slike betraktninger som også lå bak regelen i den franske Code Civil fra 1804 om at det var forbudt å søke å finne frem til faren til barn født utenfor ekteskap (”La recherche de la paternité est interdite”, art 340).”

Tidligere debatt om familielovgivningen bunnet i hva samfunnets moral ville akseptere som en familiekonstruksjon. Dagens debatt om barn i likekjønnede parforhold bunner også i det samme. Mye av kritikken mot disse familiesammensetningene dreier seg om hvorvidt likekjønnede er like gode foreldre, og kjønnsrollene i en familie. Kritikken går hovedsakelig ut på at homofile og lesbiske fra naturens side ikke har mulighet å skape et barn og dermed er det ikke naturlig med et foreldrepår bestående av to like kjønn. Videre er det hevdet at barnet har behov for både en mor og en far for å få en identifisering av begge kjønn. Til dette kan det hevdes at barn som ikke har en far kan få tilfredstilt sitt behov for mannlig identifisering gjennom venner, familie, barnehage og venner. En kan sammenligne med barn som vokser opp med alenemødre. Disse barna har heller ingen farsfigur. Barn har behov for voksenkontakt, og det viktigste er at barnet får vokse opp i en trygg omsorgssituasjon. Det er vanskelig å finne saklige argumenter mot at ikke likekjønnede foreldre kan tilby et barn like god omsorg som heterofile foreldre. Flere studier⁶¹ av familier med en slik konstruksjon viser at barna ikke har det vanskeligere eller lider på grunnlag av dens foreldre seksuelle legning.

Diskusjonen kan tenkes å bunne i at denne familiesammensetningen fremdeles er fremmed for mange. Som tidligere nevnt er Arbeiderpartiets vedtak om å likestille barn i likekjønnede parforhold med barn i heterofile parforhold et tegn på at samfunnets syn på disse familiene er i en endringsprosess. Dette vedtaket taler også for at en vurdering av en mulig mater est regel er aktuelt.

I dette avsnittet drøftes mulighetene for å etablere et rettsforhold mellom barnet og mater allerede fra fødselen av. Ved å etablere rettsforholdet her, vil barnet gjennom hele livet være sikret den nødvendige trygghet det gir å ha to foreldre på lik linje med barn av heterofile par. Denne vurderingen gjøres med utgangspunkt i en mulig rettsregel, og det vil bli foretatt en sammenligning av hvilket utslag regelen vil gi i de forskjellige partskonstellasjoner.

⁶¹ Se bl.a Stiklestad, Sigrun Saur: Ungdommer med lesbiske mødre : Hvordan tar de det? (2003 114 s)

3.1 Utenlandsk rett

Her blir det kort redegjort for hvordan rettstillingen er i Sverige og Danmark. Bakgrunnen for denne redegjørelsen er at disse land har lik rettstradisjon som Norge, er samfunnsmessig like og dermed naturlig å sammenligne retten med.

3.1.1 Svensk rett

I Sverige er rettsforholdet pr. dags dato i så å si i samme stilling som norsk rett. Farskapspresumpsjonen, pater est, er hovedregelen i förelldrabalken⁶². En viktig forskjell fra norsk rett, er at 1 februar 2003 ble det åpnet for at registrerte partnere skulle få mulighet til å adoptere. Når det gjelder muligheten for kunstig befruktning er svensk rett foreløpig lik som norsk rett etter bioteknologiloven. Grunnvilkåret bunner i samme hensyn, at det er mann og en kvinne som lever i ekteskapslignende forhold.

I 1999 besluttet regjeringen at en komité skulle undersøke vilkårene for barn i homoseksuelle familier⁶³. Adopsjonsretten kom fra et forslag av en av denne komiteens betenkning⁶⁴ om barn i homoseksuelle familier. Det ble også foreslått en endring i lov om inseminasjon, slik at lesbiske kvinner skulle gis muligheten til å få kunstig befruktning innen svensk helsevesen. Regjeringen kom til at de ikke kunne ta stilling til denne endringen før den rettslige konsekvensen av foreldreansvaret var utredet. I Ds 2004:19 er rettsforholdet mellom mater og barnet utredet.

Lovendringene i Ds 2004:19 forutsetter at lesbiske kvinner får mulighet til assistert befruktning. Innstillingen foreslår at et rettslig forhold mellom barnet og den biologiske kvinnens partner eller samboer skal fastsettes på lik linje som ved erkjennelse av farskap for heterofile par ved assistert befruktning. Innstillingen legger til grunn en nytt rettslig begrep, ”moderskapet”. Vilårene for å fastsette morskap er at hun er partner eller samboer med den biologiske moren, hun ha samtykket til inseminasjonen, det må være sannsynlig at barnet er unnfanget ved inseminasjonen, og til slutt må det foreligge en erkjennelse som oppfyller visse formkrav. Det rettslige

⁶² 1949:381

⁶³ Ds 2004:19 s 35

⁶⁴ SOU 2001:10

resultat av en godkjent modervedkjennelse, er at barnet får to likeverdige foreldre, både rettslig, økonomisk og sosialt.

Det spesielle er at mater vil også få betegnelsen ”mor”, slik at barnet får to mødre. Dette ble av komiteen⁶⁵ ansett som den mest riktige konstruksjonen, da en annen betegnelse pga manglende biologisk forhold ikke ville gi det samme signalet om at begge er likeverdige foreldre. De hevder videre at betegnelsen mor på begge foreldre vil gi et viktig signal til familiens nærmeste omgivelser og samholdet for øvrig, og at et nytt foreldrerettslig begrep vil skape praktiske og lovtekniske vanskeligheter.

En viktig avgrensning i muligheten for å fastsette morskap, legges ved de tilfeller der barnet ikke er unnfanget ved assistert befruktning ved svensk helsevesen, altså der barnet er unnfanget ved klinikk i utlandet eller privat. Her legger komiteen til grunn at hovedreglen skal være å fastsette farskapet.

I uke 9 2005 ble det vedtatt en lovendring som åpner for at lesbiske kvinner skal ha rett til assistert befruktning ved svenske offentlige sykehus. Lovendringen trer i kraft 1 juli 2005. Det er god grunn til å anta at den nå foreliggende Ds 2004:19 vil regulere hvordan rettsforholdet mellom mater og barnet.⁶⁶

3.1.2 Dansk rett

Rettsstillingen i Danmark for homofile er nesten i samsvar med norsk rett. Dansk barnelov⁶⁷ gir kun foreldrerett til mor og far. Homofile par har mulighet til å inngå partnerskap⁶⁸. I 1999 åpnet dansk rett for at homofile par skulle gis muligheten for å adoptere den andre partners barn.⁶⁹

De lesbiske kvinner som velger å få barn gjennom inseminasjon, drar som oftest til Danmark for å få gjort dette. En annen mulighet er å reise til klinikker i Finland og Nederland. Dansk lovgivning om assistert befruktning⁷⁰ gir kun kvinner som lever i ekteskapslignende forhold med en mann, rett til slik behandling. Men da denne loven kun retter seg mot legers rett til å utføre slik behandling, har det blitt opprettet en del

⁶⁵ Ds 2004:19

⁶⁶ Opplysninger fra foreningen homO pr. tlf

⁶⁷ lov nr 460 af 07/06/2001

⁶⁸ lov nr 372 af 07/06/1989

⁶⁹ lov nr 360 af 02/06/1999

⁷⁰ lov nr 460 af 10/06/1997

private klinikker som utfører slike behandlinger på lesbiske og enslige kvinner også. Ved at kvinnen får trygg oppfølging av en lege, mens det er en jordmor som foretar selve inseminasjonen, unngår de lovens begrensninger. I henhold til statistikk fra en slik privat klinikk, Storklinikk i København, er det per 29.05.2003 i alt 460 kvinner som har blitt gravide siden klinikken åpnet i oktober 1999. Av disse er 77 norske, 96 svenske, 282 danske, 5 tyske. Statistikken sier ingen ting om kvinnenenes legning. Sæddonoren vil etter dansk lovgivning forbli anonym, og han kan ikke idømmes farskap til et barn unnfanget ved assistert befruktning⁷¹.

⁷¹ børneloven § 28

3.2 Endring av dagens barnelov

Dagens ordning med barneloven er som nevnt at farskapet skal fastsettes av det offentlige, jfr. § 5. I de tilfellene der barnet er unnfanget ved assistert befruktning kan dette ikke gjøres, da donorens identitet er ukjent. Inseminasjon for lesbiske kvinner er ikke lov i Norge. Som redegjort for ovenfor, har disse kvinnene har som oftest blitt inseminert på en privat klinikk i Danmark, Finland eller Nederland. Ved denne partskonstellasjonen foreligger det ikke noen spesielle hensyn i forhold til far, da han er ukjent og ikke kan idømmes farskap. Barnet står altså uten mulighet for å få etablert en tilknytning til far, og dagens barnelov stenger for at den person som er barnets sosiale forelder, mater, kan få fastsatt et rettslig tilknytningsbånd fra fødselen av. Her ser man at norsk barnelovgivning diskriminerer barn på grunnlag av foreldrenes legning. Et barn som blir unnfanget ved assistert befruktning med heterofile foreldre, får etablert rettsforholdet til far selv om han ikke er den biologiske faren. Familiens faktiske konstruksjon her er kun annerledes ved at den andre faktiske omsorgspersonen i barnets liv er en kvinne og ikke en mann. Allikevel er denne forskjellen ikke diskriminering på grunnlag av kjønn, jfr. tidligere drøftelse av barnekonvensjonen art 2.

Etter barnekonvensjonen art 3 skal det ved alle handlinger som berører barn og som foretas av det offentlige først og fremst tas hensyn til hva som ganger barnet best. En etablering av rettsforholdet til den annen part der denne er en mann, men ikke der den er en kvinne, synes ikke å være et resultat som gagnar barnet best. Her mister barnet flere rettigheter på grunnlag av omsorgspersonens kjønn. En endring av barneloven slik at det rettslige forholdet etableres allerede ved fødsel vil kunne rette på denne diskrimineringen.

Foreningen for partnerskapsbarn jobber for å få fokus på den rettslige og sosiale siden ved partnerskapsbarn. De har utarbeidet et privat lovforslag til endring av barneloven.⁷² Forslagets hovedinnhold er å etablere en mater est regel på lik linje med dagens pater est regelen. Grunnlaget for etablering av et rettslig bånd mellom mater og barnet, blir at mater har inngått partnerskap med den biologiske moren. Foreningen driver med aktiv lobbyvirksomhet mot de politiske partier for å få fokus på sin sak. Per i dag har lovforslaget ennå ikke oppnådd status som dokument 08. Lovforslaget synes å

⁷² se vedlegg

ha flere svakheter, men det benyttes likevel her som et utgangspunkt i drøftingen om å endre barneloven, og svakhetene kommenteres i den forbindelse.

3.2.1 Hvordan barnet er unnfanget

For det første tar mater est regelen ikke hensyn til hvordan barnet er unnfanget. Når barnet er unnfanget ved en donasjon, finnes det ikke en tredjepart som trenger beskyttelse av sine rettigheter. En sæddonasjon er ikke forutsatt av at mannen ønsker å bli far, men av et ønske om å hjelpe de som ikke kan bli foreldre. I disse tilfellene vil en mater est regel kunne være forsvarlig i forhold til den ukjente donoren.

Der hvor barnet faktisk er unnfanget ved assistert befruktning innenfor et kontrollert helsevesen, er regelen mindre betenkelig enn hvor det har skjedd på andre måter. Det finnes de kvinner som har foretatt inseminasjonen på egenhånd, ved kjøp av sæd på nettet.⁷³ Spørsmålet blir her om denne fremgangsmåten bør likestilles med barn unnfanget ved inseminasjon innenfor et kontrollert helsevesen. Hensynet til tredjepart, donoren, vil ikke være annerledes om donasjonen er formidlet fra en klinikk eller et slikt selskap. Men det er flere risikomomenter ved kjøp av sæd over nettet.⁷⁴ Seksuelt overførbare sykdommer som hiv og hepatitt B kan smitte ved en sæddonasjon. Det er også den faktoren med at en rekke genetiske sykdommer, blant annet den psykiske lidelsen Schizofreni, er arvelig. Ved en klinikk er donoren sykdomstestet ved flere anledninger for å sikre at han ikke er bærer av seksuelt overførbare sykdommer. Donorens medisinske bakgrunn er også undersøkt. Ved nettselskapet ”mannotincluded” er donoren testet på forhånd, men det finnes ikke noen garanti for at de er smittefrie på donasjonstidspunktet. Mannotincluded fraskriver seg alt ansvar dersom kvinnen eller barnet blir smittet.

Dersom det ikke stilles som vilkår ved mater est regelen at barnet er unnfanget under kontrollerte former, vil det gi et signal fra lovgiver at denne formen for handel med sæd og risiko er akseptert. På grunnlag av hensynet til barnet og morens helse, kan dette synes uakseptabelt. Virkningen av en lov som setter vilkår om at barnet skal være unnfanget ved en klinikk under kontrollerte former, vil riktignok neppe sette en stopper for denne type handel. Det er også økonomiske hensyn som ligger bak en beslutning om å foreta inseminasjonen på egenhånd. Jon Reidar Øyan, leder for Landsforeningen for

⁷³ se punkt 1.3

⁷⁴ www.partnerbarn.no

lesbisk og homofil frigjøring, anslår at hvis man regner med reiser, hotellopphold, tappt arbeidsinntekt og selve befruktningen, vil et norsk lesbisk par i gjennomsnitt betaler om lag 70000 kroner for å la seg befrukte.⁷⁵ En inseminasjon foretatt privat med sæd fra mannotincludet vil være mindre kostbar. Den billigste pakken inkluderer fire inseminasjoner og koster ca. 25.000 kr.⁷⁶

Sett fra barnets side blir det en vurdering om det er riktig å skille mellom barn unnfanget ved en klinikk og de som er unnfanget ved postordresæd. Hensynet til den biologiske kontakten er den samme ved begge tilfellene. Ingen av barna har mulighet til å få fastsatt farskap til denne donoren. Videre er de barna som er unnfanget ved postordresæd uskyldige parter i forhold til fremgangsmåten. Det er opp til foreldrene å ta ansvar for barnets og egen helse. Forhåpentligvis vil et skille virke som et tungveiende moment ved en vurdering av hvilken metode en skal benytte. Velger man den trygge måten vil man ha mulighet til å få etablert et rettsforhold mellom mater og barnet fra fødselen av. Dette er også i samsvar med Ds 2004:19. Der settes det som vilkår for fastsettelse av moderskap at barnet er unnfanget innenfor det svenske helsevesenet.

Videre vil det å stille som vilkår for mater est at det er sannsynlig at barnet er unnfanget ved assistert befruktning, sikre en eventuell tredjepart, særlig med tanke på situasjoner der barnet er unnfanget på naturlig vis med en ukjent mann. Ved disse tilfellene kommer hensynet til biologisk tilknytning sterkere inn. Det som ofte er tilfelle ved denne partskonstellasjonen er at mannen ikke er klar over at barnet er til. Det knyttes stor usikkerhet til om han vil få denne viten og om han eventuelt ønsker del av barnet liv. Et argument er at han ved en viten kan gå til farskapssak senere. Forslagets § 6 innebærer ingen realitetsendring i forholdt til gjeldende barnelov § 6, om endring av farskap etter §§ 3 og 4 for domstolene. Problemet vil da være, forutsatt at en mater est regel har ført til at mater har en rettslig status til barnet gjennom barneloven, hvordan vurderingen av maters rett mot den biologiske tilknytningen skal løses. Lovforslaget har ikke tatt hensyn til hvordan denne mulige tvisten skal løses. Der er mater likestilt med far. Denne løsningen kan ende opp i en tvist der vurderingen blir barnets behov for rettslig tilknytning til mater blir holdt opp mot den biologiske tilknytningen mellom far og barn. I praksis veier gjerne den biologiske tilknytningen tyngst, og det er

⁷⁵ Vg artikkel 09.03.05

⁷⁶ www.partnerbarn.no

uforutsigbart hvordan praksis vil bli i disse tilfellene. En mulig løsning blir at alle tre parter får konstatert en rettslig tilknytning til barnet, altså at barnet får tre foreldre. Dersom dette skulle bli resultatet, hvor går grensen for hvor mange foreldretilknytninger et barn skal ha? Hva som ansees for barnets beste må være det avgjørende hensyn. Løsningen skaper også store usikkerhetsmomenter for både barnet og mater, knyttet til en mulig tvist i fremtiden. Dette taler for at barnets mulighet for rettslig tilknytning til mater gjennom barneloven må begrenses til donasjonstilfellene.

Også der donor er kjent, vil mater est regelen også her gå på bekostning av mannen. Ved en automatisk mater est regel vil en mann som ønsker del av barnets liv være prisgitt morens ærlighet ved fødselen. Videre vil regelen fortrenge barnets juridiske vern til å kjenne sitt biologiske opphav. Dette taler også i mot den automatikk lovforslaget legger opp til. På den annen side er ofte forutsetningen for kjent donor at han ikke ønsker del av foreldreskapet. En klar avtale mellom kvinnene og kjent donor, kan hevdes å ivareta mannens ønsker, og gi grunnlag for fastsettelse av materskap gjennom barneloven. Dersom det ville vært en akseptabel løsning, vil det innebære at lovgiver legaliserer denne form for privat autonomi. I så tilfelle, må det vurderes hvilke kriterier som skal legges til grunn for en slik avtale. Hva med de tilfelle der avtalens gyldighet bestrides? Skal forholdet løses etter vanlige avtalerettslige regler og normer, der avtalen er hovedelementet og barnet er varen? Et klart mothensyn her er at denne løsningen vil kunne undergrave hele hensynet til hva som er best for barnet. Dessuten foreligger det ingen mulighet for å avtale bort den biologiske farens rett i heterofile forhold. Muligheten for å sikre en kjent donors ønske og barnets mulighet til å kjenne sitt biologiske opphav, taler for at fastsettelse av et rettslig bånd mellom mater og barnet i disse tilfellene bør løses gjennom en stebarnsadopsjon.⁷⁷

En mater est regel bør kun fastsettes der barnet er unnfanget ved assistert befruktning. Dette kan praktisk løses ved at man på fødselsattesten oppfører donors nummer i rubrikken "far". Dette nummeret kan ytterligere dokumenteres med attester fra klinikken som utførte inseminasjonen. Helt sikker på at barnet er unnfanget ved denne donasjonen lar seg ikke gjøre, kvinnen kan ha hatt samleie med andre menn under konsepsjonstiden. Men et slikt dokumentasjonskrav vil i de fleste tilfelle utelukke

⁷⁷ se punkt 3.3

de som har blitt befruktet på andre måter enn ved inseminasjon, og dermed sikres eventuelle fedre bedre.

3.2.2 Erkjennelseskrav

Den andre svakheten med mater est reglen, er den automatikk den legger opp til. Først og fremst vil automatikken, som drøftet i avsnittet ovenfor, skape en rettsusikker løsning ved en kjent donor eller ukjent far.

Videre mener jeg det er betenkelig i forhold til den som automatisk vil bli regnet som mater på grunnlag av inngått partnerskap. Ut i fra modellen om assistert befruktning gjennom helsevesenet krever den samtykke fra kvinnens samboer eller ektefelle. Dette for å sikre at barnet er ønsket av begge parter i familien. Der dette samtykket ikke er gitt, vil en etter forslagets mater est regel kunne risikere å bli ilagt foreldreansvar mot sin vilje. Da lesbiske kvinner ikke har mulighet til assistert befruktning i Norge, er det bevismessig mer usikkert om et samtykke forelå ved behandlingen. Ved å stille opp et samtykkekrav og/eller erkjennelseskrav som forutsetning til å bli ilagt forelderstatus, sikrer man at beslutningen er gjennomtenkt og maters vilje får notoritet.

I Sveriges lovforslag om fastsettelse av morskap, er det satt som vilkår for fastsettelsen at den ikke-biologiske moren erkjenner morskap til barnet. Dette er en bedre lovteknisk løsning enn den automatiske mater est regelen foreningen for partnerskapsbarn foreslår, nettopp fordi den tar hensyn til begge parter ønsker på en klar og tydelig måte. Dette skaper trygget rundt fastsettelsen for barnet også. Den får preg av noe endelig og permanent. Videre gir det signal til omverden at dette barnet er ønsket og at mater har vilje til å ta ansvar for barnet.

Så langt synes det i de tilfellene der barnet er unnfanget ved assistert befruktning, ikke betenkelig å etablere et rettsforhold mellom mater og barnet allerede ved fødsel. Som redegjort ovenfor bør den rettslige tilknytningen ikke etableres automatisk slik som lovforslaget til foreningen for partnerskapsbarn legger opp til. Det bør stilles vilkår til hvordan barnet er unnfanget og dokumentasjon på dette for å sikre at regelen ikke går på bekostning av en eventuell far. Videre bør det stilles vilkår til en erkjennelse av barnet, slik at det rettslige resultat kan dokumenteres.

3.2.3 Partnerskap som vilkår

Forslaget fra foreningen for partnerskapsbarn knytter videre muligheten til å få fastsatt materskap til om foreldrene har inngått partnerskap. Det kan virke som om de ved utformingen har sammenlignet en mater est regel med dagens pater est regel, der ekteskapet er årsaken til at faren blir utpekt uten bevis for biologisk tilknytning. Det kan da synes som om en vurdering om barnets behov for to foreldre avhenger av foreldrenes rettslige status. Med pater est regelen la lovgiver til grunn at i de aller fleste tilfellene vil kvinnens ektemann også være barnets biologiske far. Et inngått partnerskap kan ikke føre til samme konklusjon av naturlige årsaker. Om kvinnene har inngått partnerskap blir da i utgangspunktet kun en formalitet. Et synspunkt kan være at det ikke er viktig for barnet om foreldrene har inngått partnerskap eller ikke. Det som er viktig for barnet er at det lever i et stabilt familieforhold. Et inngått partnerskap kan støtte opp om denne vurderingen, men det samme kan et dokumentert samboerforhold.

Så langt i oppgaven er det lagt vekt på at en mater est regel kun burde gi mater juridisk tilknytning til barnet når barnet er unnnfanget ved assistert befruktning. Ved krav til samlivsform vil det være nærmere å sammenligne en mulig mater est regel med hvilke parforhold som blir lagt til grunn etter bioteknologiloven, enn med pater est regelen. Bioteknologiloven åpner for at både ektefolk og samboere, hvis de lever i ekteskapslignende forhold, skal ha mulighet til assistert befruktning. Dette støtter opp om at det viktige for barnet er at det foreligger et forhold av en viss stabilitet. Dette hensynet ivaretas ved den undersøkelse paret må gå igjennom før de kan få innvilget assistert befruktning ved en klinikk. På denne bakgrunn synes ikke nødvendig å kreve ved en mater est regel at foreldrene har inngått partnerskap. Dette er også i samsvar med Sveriges lovforslag, Ds 2004:19.

3.2.4 Forslagets forhold til bioteknologiloven og stebarnsadopsjon

Spørsmålet så blir om det er riktig å legge til rette for rettslig etablering av en familiekonstruksjon hvor fremgangsmåten ikke er akseptert av lovgiver. Bioteknologiloven åpner ikke for at lesbiske kvinner i Norge kan få assistert befruktning. Da revideringen av bioteknologiloven ble gjort i 2002-2003, ble spørsmålet om lesbiske kvinner burde få adgang til assistert befruktning tatt opp. Dette ble avvist i Stortingsmeldingen, og grunnlaget for avvisningen ble fulgt opp av departementet.⁷⁸

⁷⁸ Ot.prp. nr. 64 (2002-2003)

Begrunnelsen for avvisningen var: ” at kunstig befruktning innen helsetjenesten i dag tilbys kun for å avhjelpe mannlig og kvinnelig medisinsk infertilitet eller på annen måte uforklarlig infertilitet. Årsaken til barnløshet hos kvinner som lever i lesbiske forhold er en annen enn det som er gjeldende lovs begrunnelse for tilbudet. Departementet mener det er riktig å holde fast ved dagens begrunnelse for tilbudet om kunstig befruktning, og vil derfor ikke foreslå utvidelser når det gjelder målgruppen for tilbudet”⁷⁹. En vurdering av om lesbiske kvinner bør få muligheten til kunstig befruktning vil det føre for langt å ta stilling til her. Det kan hevdes at problemstillingen ved en slik vurdering blir å se rettighetene fra de voksnes side. Blant annet må det tas stilling til om det er en menneskerett å få barn. Muligheten til å få slik behandling i andre land, og den private autonomi, har allerede ført til at det finnes barn i likekjønnede parforhold. Denne oppgavens tema er hvordan disse barnas rettstilling bør være. En slik endring av bioteknologiloven vil uansett være avhengig av hvordan det juridiske forholdet mellom mater og barn er avklart i barneloven.

Det kan videre hevdes at det er et underordnet hensyn om måten barnet er unnfanget på er akseptert av lovgiver eller ikke, forutsatt at det har foregått på forsvarlig måte, typisk ved en klinikk i Danmark. Det som er viktig er hvordan lovgiver velger å behandle de barna som lever med likekjønnede foreldre, hvor det avgjørende er hva som er til barnets beste. Der hvor barna faktisk kun har en biologisk mor og en sosial mor, synes det klart å være det beste for barna om lovgiver juridisk aksepterer det sosiale moderskapet. Lovgiver har allerede akseptert denne familekonstellasjonen, ved at det er åpnet for stebarnsadoptsjon for partnerskapsbarn. Vurderingen blir da om det er nødvendig å endre barneloven når disse barna allerede har en mulighet til å juridisk få fastsatt det sosiale foreldrebånd ved stebarnsadoptsjon. Kritikken mot adopsjonsordningen går i at prosessen er lang, få søknader blir innvilget og søknadsperioden preges av stor usikkerhet. Der hvor barnet er unnfanget ved assistert befruktning, synes det unødvendig å måtte gå igjennom en adopsjonsprosess for å få fastsatt en juridisk tilknytning til barnet. Barnet har ingen mulighet for å få fastsatt tilknytning til biologisk far. Forutsatt at en mater est regel innebærer krav til at barnet er unnfanget ved donasjon, mater har samtykket til inseminasjonen og erkjent morskap for barnet, synes de viktigste hensyn ivaretatt både i forhold til barnet og biologisk

⁷⁹ St.meld. nr. 14 (2001-2002)

tilknytning. Dette taler for å åpne for en mater est regel i barneloven. På denne måten kan barnet få fastsatt to foreldre allerede fra fødselen av.

3.3 Vurdering av stebarnsadopsjon etter adl. § 5a

Denne vurderingen av stebarnsadopsjon tar også for seg de tilfelle der barnet er unnfanget ved assistert befruktning. Det forutsettes at en mulig endring av barneloven ikke gis tilbakevirkende kraft. De barna som allerede nå lever i likekjønnede parforhold, har da kun mulighet til å få fastsatt det juridiske foreldreskapet via stebarnsadopsjon.

Etter dagens lovgivning er det kun ved stebarnsadopsjon barnet kan få etablert et juridisk forhold til mater. Bakgrunnen for denne muligheten var, som tidligere nevnt, at departementet ville legge til rette for at barn skal kunne sikres trygge juridiske rammer rundt oppveksten i familien. Departementet begrunnet adgangen med blant annet at ”familier bestående av registrerte partnere og den enes barn har behov for de samme trygge juridiske rammer i tilfelle skilsmisse og død, som de familier som består av ektefeller og den enes barn”. Det ble videre fremhevet at ”barn som bor sammen med en av sine foreldre og dennes registrerte partner i en stabil familierelasjon også bør få muligheten til den juridiske sikkerheten en stebarnsadopsjon innebærer”. Ingen har krav på adopsjon, og ved vurdering av adopsjonssøknaden skal det avgjørende være hva som gagnar barnet, adl. § 2. Etter gjeldende rett, inneholder denne vurderingen flere momenter.⁸⁰

Ved stebarnsadopsjon blir vurderingen først og fremst om det er best for barnet å bryte bånd til biologisk opphav og få to mødre, eller om det rettslig bare skal ha en mor.⁸¹ Denne vurderingen blir forskjellig etter hvilke partskonstellasjoner som er grunnlaget. Der hvor barnet er unnfanget ved en klinikk eller privatinseminasjon med sæd kjøpt på nettet, vil det ikke være noen bånd til biologisk opphav som brytes, da donor alltid vil være ukjent for barnet. Hensynet til barnets beste taler for i disse tilfellene at den sosiale tilknytningen mellom mater og barnet støttes opp med de juridiske rammer en stebarnsadopsjon innebærer. Stebarnsadopsjon i disse tilfellene synes ikke betenkelig.

Der hvor barnet er unnfanget naturlig ved en ukjent far vil vurderingen være annerledes. En adopsjonsbevilling vil ikke bli innvilget før farskap er fastsatt. Dette

⁸⁰ jfr. punkt 2.2.2

⁸¹ Hanne Cheffer, BUF-dir.

innebærer at trygdekontoret må ha fastslått at farskap ikke kan fastsettes, før en adopsjonssøknad vil bli behandlet. Vurderingen her blir da hva som skal vektleggest mest av biologisk tilknytning i motsetning til sosial tilknytning. Det er klart at det er viktig for barnet å kjenne til sitt biologiske opphav. Ved disse tilfellene spiller det biologiske prinsipp inn mer som en vurdering av blant annet i forhold til kunnskap om arveanlegg, familiens sykdomshistorie og generelle viten om sitt opphav, enn å beskytte en mulig far-barn relasjon. På den annen side vil det være usikkert om barnet vil få denne viten, da faren er ukjent. I disse tilfellene synes det rimelig at hensynet til barnets beste taler for at hensynet til biologisk tilknytning må vike i forhold til muligheten for rettslig etablering av den sosiale tilknytningen. På denne måten sikres barnet sosial og økonomisk trygghet, ved at den faktiske sosiale tilknytningen støttes opp med de juridiske rammer stebarnsadopsjonen innebærer. Dette unntaket fra det biologiske prinsipp støttes også av departementet som i rundskriv⁸² fremhever at stebarnsadopsjon vil kunne være aktuelt der det ”vil ha liten hensikt eller verdi å oppnå eller opprettholde kontakt med biologiske forelder”.

I forhold til en kjent avtale donor, synes heller ikke en stebarnsadopsjon betenkelig. I disse tilfellene vil partskonstellasjonene ligne de tilfeller der en biologisk foreldre ønsker å adoptere bort sitt eget barn. Hensynet til den kjente far sikres ved at han har anledning til å uttale seg om adopsjonen, jfr. § 7. Hans uttalelser vil etter praksis tillegges stor vekt. Her synes det å gange barnet best å få den juridiske rammen rundt det faktiske sosiale foreldreskapet der hvor den biologiske faren ikke vil ta del av barnets liv. Uansett må det foretas en konkret vurdering i hvert tilfelle av barnets behov rettslig familietilhørighet med steforelder, mot den hensikt og verdi det har for barnet å oppnå kontakt med barnefaren.⁸³ Ved at den biologiske far i disse tilfellene er kjent opprettholdes barnets mulighet til å senere ta kontakt dersom det ønsker å kjenne sin biologiske bakgrunn. Dette taler for at stebarnsadopsjon bør kunne gjennomføres på et tidlig stadium ved disse tilfellene, forutsatt at det etter en totalvurdering er til det beste for barnet.

Mye av kritikken til adopsjonsordningen bunner ut i at selve prosessen med å få gjennomført en adopsjon er for lang og at det er få søkere som får

⁸² Q-1045

⁸³ l.c

stebarnsadoptionsbevilling. Det blir argumentert med at forholdet mellom mater og barnet blir unødvendig usikkert. Når det gjelder kritikken på at det er få søkere som får innvilget adopsjon, finnes det ikke noen statistikk på hvor mange stebarnsadoptions ved partnerskapsbarn som er innvilget eller avslått.⁸⁴ Utgangspunktet er at det er ingen som har krav på adopsjon. Adopsjonsinstituttet bygger på det hensyn at adopsjonen skal være siste utvei. Sammenlignet med utenlandsadoptions prøver vertslandene å finne andre alternativer for å løse en omsorgssituasjon. En adopsjon skal bare innvilges der det er det beste for barnet.

Kritikken går for det første i usikkerhet dersom den biologiske moren faller fra. Til dette kan det hevdes at generell usikkerhet om død er noe som angår alle og ikke et hensyn som skal tillegges mye vekt ved en adopsjonsvurdering. Situasjonen for barnet her er ikke annerledes enn ved for eksempel der en alenemor med ny partner lever som en familie med morens barn og far ikke er kjent. Som redegjort for ovenfor kan en allerede etablert omsorgssituasjon opprettholdes etter et dødsfall, og mors ønske om hvem som skal ta seg av barnet kan ytres i en erklæring, jfr. bl § 63. Usikkerheten knytter seg til at en slik erklæring ikke legges ubetinget til grunn, men er en del av vurderingen av hva som ansees best for barnet. Det kan hevdes at usikkerheten her ikke rammer denne type familier spesielt, men generelt alle familier der en part ikke har juridisk tilknytning til barnet. Men fordi denne familiekonstruksjonen er omstridt, kan usikkerheten være annerledes i de tilfeller der det er en lesbisk partner og ikke en stefar som vil sitte igjen og kjempe om foreldreansvaret. Usikkerheten kan også tenkes å bli større der andre søkere er barnets biologiske familie. Det er grunn til å tro at den biologiske tilknytningen vil veie tungt. Allikevel kan det hevdes at dette ikke er et argument for å oppstille andre kriterier for denne familietyper. Det kan fremstå som å se problemstillingen fra de voksnes og ikke barnets side. Alt i alt er det hva som er det beste for barnet som er det viktigste hensynet, og dette hensynet er allerede sikret gjennom adopsjonsloven, barneloven og barnekonvensjonen.

I de tilfeller der det er nærliggende fare for at den biologiske mor skal falle fra pga. sykdom, stiller saken seg annerledes. Dette kan være et moment for å fremskynde prosessen, men det er hva som er barnets beste som fremdeles skal være avgjørende for om stebarnsadoptions skal innvilges.

⁸⁴ Camilla Juvet, SSB

En annen side av usikkerheten er at en stebarnsadoptionsbevilling vil uansett ikke bli innvilget dersom en av partene faller fra underveis i prosessen.⁸⁵ En enslig-adopsjon da være barnets eneste mulighet for å knytte rettslige bånd til mater. Denne adopsjonsformen vil være unaturlig da den bryter de juridiske bånd med barnets biologiske familie, også på morssiden. Her ser man at den tiden prosessen tar skaper usikkerhet i forhold til om barnet overhode kan få en juridisk tilknytning til mater. Dette fremstår som en ulempe i de tilfeller der det ikke er noen biologiske bånd å ta hensyn til, enten fordi barnet er unnfanget ved ukjent donor eller at det er klart at kjent avtale donor vil bortadoptere barnet, og mater fra fødselen av fungerer som barnets sosiale foreldre. Dette taler mot en lang prosess i disse tilfellene.

Ved maters død er arv hovedargumentet i kritikken. I følge BUF-direktoratet⁸⁶ er arv ikke et hensyn ved en stebarnsadoptsjon. Dette standpunkt kan synes betenkelig. På et generelt grunnlag synes det rimelig at arv ikke er et viktig hensyn ved vurderingen. Men det kan tenkes tilfeller der det er snakk om arv eller lignende rettigheter av betydning. Et eksempel er odelsrett, hvor steforelder ikke har egne barn. Forskjellen ved arv er at barnet kun kan arve mater ved testament, og arven er underlagt en høyere arveavgift enn der andre barn arver sine foreldre. Der mater faktisk er barnets naturlige foreldre, fremstår dette som en diskriminering i forhold til andre barn. Det kan for eksempel tenkes de spesielle tilfellene der familien består av to barn født av hver sin mor. Ved en av foreldrenes død, vil arveoppgjøret gi store skjevheter barna innad i familien. På den annen side har ingen noe rettskrav på arv. Alle kan disponere over sine økonomiske midler som de selv ønsker. Arv bør være et hensyn i en barnets beste vurdering, men kun i spesielle tilfelle og da som et moment av liten vekt.

Når det gjelder selve prosessen ved en adopsjon, er det flere grunner til at denne er lang. Dette skyldes blant annet at stebarnsadoptionsjoner ikke er en prioritert sak.⁸⁷ Ved vurderingen av om stebarnsadoptsjon er til gagn for barnet, er blant annet stabilitetsvurderingen et av momentene som legges til grunn.⁸⁸ Dette er rettsikkerhetshensyn som skal sikre barnet et stabilt hjem og god omsorgssituasjon. For

⁸⁵ jfr. punkt 2.5

⁸⁶ Hanne Cheffer, BUF-dir

⁸⁷ l.c

⁸⁸ jfr. punkt 2.2.2

det første knyttes stabilitetskravet til forholdet mellom mater og den biologiske mor. Det kreves dokumentasjon for at forholdet har vist sin stabilitet. Sammenlignet med utenlandsadopsjon kreves det at ekteskapet skal ha vart i 2 år. Det fremgår av departementets retningslinjer⁸⁹ at 2 års kravet ved stebarnsadopsjon i noen tilfeller vil være for kort. Et dokumentert samboerforhold forutfor ekteskap eller partnerskapsinngåelse kan tillegges vekt ved stabilitetsvurderingen. For det andre knyttes et stabilitetskrav til forholdet mellom steforelder/mater og barnet. I henhold til praksis og departementets retningslinjer⁹⁰ må det foreligge et oppfostringsforhold som har vart over en viss tid. Praksis ved kravet til begge former for stabilitet er restriktiv⁹¹. Ved en stebarnsadopsjon er altså kravet til stabilitet strengere enn ved en utenlandsadopsjon. Dette gjelder både der det er en registrert partner eller en ektefelle som ønsker å adoptere et stebarn.

På den ene side kan en lang prosess styrke opp om stabilitetsvurderingen. På denne måten får adopsjonsmyndigheten sikre holdepunkter for at barnet er i en god omsorgssituasjon, og at det foreligger et foreldre/barn-forhold mellom mater og barnet. En adopsjon endrer ikke de faktiske forhold i familien. På den andre siden kan det hevdes at de faktiske forhold som skiller denne typen stebarnsadopsjon fra ”vanlig” stebarnsadopsjon er et argument mot å kreve strengere stabilitetsvurdering ved stebarnsadopsjon av partnerskapsbarn. Da synes det relevant å fremheve den siden av stabilitetskravet som knytter seg til oppfostringsforholdet. Dette gjelder først og fremst i de tilfellene der forholdet mellom mater og barn er etablert allerede ved barnets fødsel. Sett fra barnets side er fremstår mater som den naturlige forelder. Forutsatt at det ikke er noen biologiske tilknytninger å ta hensyn til, typisk ukjent donasjonstilfellene eller der en kjent avtale donor vil adoptere bort barnet, synes det vanskelig å se noen rimelig grunn til å kreve et strengere stabilitetskrav. Ved stebarnsadopsjon i heterofile forhold er det mer vanlig at steforelderen har kommet inn i barnets liv etter fødselen. Ved disse tilfellene er det klart at det må kreves et strengt stabilitetskrav for å sikre at det faktisk foreligger et naturlig forelder/barn-forhold. Det kan hevdes at til oppfostringstid kun kan forsvares der det ikke allerede fra fødselen av foreligger et foreldre/barn-forhold. Det synes rimelig å anse det som til barnets beste å få etablert den juridiske

⁸⁹ Q-1045

⁹⁰ l.c

⁹¹ Hanne Cheffer, BUF-dir.

tilknytningen på et så tidlig stadium som mulig. En adopsjon i disse tilfellene vil støtte opp om det allerede eksisterende foreldre/barn-forholdet mellom mater og barnet.

Et annet vurderingsmoment som er fremhevet fra departementets side er om barnet har et sterkt behov for rettslig tilhørighet til søker. Det vil som regel ikke finnes noen biologisk far som barnet kan etablere eller opprettholde et foreldreforhold til, mens det faktisk finnes en part som fungerer som barnets forelder. Her synes barnet å ha et sterkt behov for rettslig tilhørighet til søker, da søker for barnet fremsår som den naturlige forelder. Dette momentet bør tillegges stor vekt i disse sakene.

Adopsjon er som nevnt den eneste måten barnet kan få juridisk fastsatt det sosiale foreldreskapet på. I de tilfeller der barnet er unnfanget ved assistert befruktning, synes det som om at en mater est regel ivaretar barnets interesser og er en mer tilfresstillende måte å få juridisk fastsatt foreldrebåndet. Der hvor barnet er unnfanget ved en kjent avtale donor, og han ønsker at barnet skal adopteres til mater, synes det ikke å være saklig grunnlag for at prosessen behøver å være lang. Det viktigste er at adopsjonen er til barnets beste etter en vurdering av den gjeldende omsorgssituasjon. Der hvor barnet er unnfanget ved en ukjent far, synes å være den mest betenkelige situasjonen. Her er den ukjente far en uskyldig tredjepart uten mulighet til å forsvare sine ønsker. Det viktigste er allikevel hva som er det beste for barnet. Både faren og barnets interesser blir ivaretatt ved en grundig adopsjonsprosess.

4 Konklusjon

Denne oppgaven har tatt for seg hva det innebærer å være juridisk akseptert som barnets foreldre. Barn i likekjønnede parforhold vil, der det ikke er innvilget stebarnsadopsjon, etter dagens regler kun ha en sosial foreldretilknytning til mater. I oppgaven er det redegjort for usikkerheten dette skaper rundt de forskjellige rettigheter og plikter som lovgiver mener er viktige for barnet. Slik det fremgår ovenfor, er dette ikke til det beste for barnet.

Videre er det lagt vekt på at fremgangsmåten for å verne disse barna er nødt til å være forskjellig ut i fra under hvilke partskonstellasjoner de er unnfanget. Det viktigste hensyn som taler for en slik forskjell er forholdet til barnets biologiske tilknytning. Der

hvor barnet er unnfanget ved assistert befruktning, vil ikke dette hensyn veie tungt. I disse tilfelle er det klart allerede fra unnfangelsen at barnet ikke vil ha mulighet til å få fastsatt foreldreskap til den biologiske far. Der hvor barnet allerede fra fødsel har en sosial forelder, synes det å være riktig at det sosiale foreldrebånd kan aksepteres juridisk ved å stille opp en mater est regel. Det forutsetter at det knyttes nærmere vilkår til regelen for å sikre barnet.

Der barnet er unnfanget ved privat ukjent donor, på naturlig vis med en ukjent mann eller ved en kjent donor, virker det mest rimelig at den rettslige aksept av barnets sosiale tilknytning til mater kun kan etableres ved stebarnsadopsjon. I disse tilfellene vil det biologiske bånd er et avgjørende hensyn. Vurderingsprosessen en stebarnsadopsjon forutsetter ivaretar alle parter og hensynet til barnets beste.

5 Kilder

Litteraturliste:

- Backer, Inge Lorange. *Barneloven kommentarutgave* (Universitetsforlaget, 1982)
- Holgersen, Gudrun og Tellefsen, Marianne. *Barnet og loven* (Kommuneforlaget as, 2003)
- Hognestad, Marianne og Steenberg, Knut R. *Adopsjonsloven kommentarutgave* (Universitetsforlaget as, 2000)
- Lødrup, Peter. *Arverett*, 3 utg. (Oslo, 1995)
- Smith, Lucy og Lødrup, Peter. *Barn og foreldre*, 6 utg. (Oslo, 2004)

Lovregister.

Norsk rett:

- Lov om vergemål for umyndige, (*Vergemålsloven*) av 22 april nr. 3 1949
- Lov om Statens pensjonskasse av 28 juli nr. 26
- Lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, (*Samordningsloven*) av 6 juli nr. 26
- Lov om arv og visse gaver, (*Arveavgiftsloven*) av 19 juni nr. 14
- Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker, (*Forvaltningsloven*) av 10 februar
- Lov om arv m.m, (*Arveloven*) av 3 mars nr. 5
- Lov om odelsretten og åsetesretten, (*Odelsova*) av 28 juni nr. 58
- Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v, (*Arbeidsmiljøloven*) av 4 februar nr.4
- Lov om adopsjon, (*Adopsjonsloven*) av 28 februar nr. 8 1992
- Lov om barneverntjenester, (*Barnevernloven*) av 17 juli nr. 100 1993
- Lov om registrert partnerskap, (*Partnerskapsloven*) av 30 april nr. 40
- Lov om folketrygd, (*Folketrygdeloven*) av 28 februar nr.19
- Passloven av 19 juni nr. 82
- Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett, (*Menneskerettsloven*) av 21 mai nr. 30, vedlegg 7 – *barnekonvensjonen*.
- Lov om barnetrygd, (*Barnetrygdeloven*) av 8 mars nr. 4
- Lov om barn og foreldre, (*Barnelova*) av 8 april nr. 7

Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m, (*Bioteknologiloven*) av 5 desember nr. 100

Norske forarbeider, rundskriv og stortingsmeldinger:

Ot.prp.nr.71 (2000-2001), Om lov om endringer i lov 28.februar 1986 nr.8 om adopsjon og i lov 30.april 1993 nr.40 om registrert partnerskap.

Ot.prp.nr.64 (2002-2003), Om lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m (*bioteknologiloven*)

Q-1045, Retningslinjer for saksbehandling ved søknad om innenlands- og utenlandsadopsjon og særlig om skjønnsutøvelse ved innenlandsadopsjon.

Q-0972, Rundskriv om utenlandsadopsjon med retningslinjer for undersøkelse og godkjenning av adoptivhjem.

St.meld.nr.14 (2001-2002)

Svensk rett:

1949:381 Föräldrabalk av 10 juni 1949

Svenske forarbeider:

SOU 2001:10

Ds 2004:19

Dansk rett:

Lov nr.372 av 07 juni 1989, Lov om registreret partnerskab

Lov nr.460 av 10 juni 1997, Lov om kunstig befrugtning i forbindelse med lægelig behandling, diagnostik og forskning m.v.

Lov nr.360 av 02 juni 1999, Lov om ændring af lov om registreret partnerskab

Lov nr.460 av 07 juni 2001, Børnelov

6 Vedlegg

FORSLAG TIL ENDRINGER I LOV OM BARN OG FORELDRE

Lov om barn og foreldre (barnelova).

Jfr. lover 22 april 1927 nr. 3, 9 des 1955 nr. 5, 17 feb 1989 nr. 2. - Jfr. tidlegare lover 1 aug 1821 § 1 og § 10, 15 sep 1851 § 2, 6 juli 1892 nr. 5, 10 april 1915 nr. 6 (med tilleggslover 25 juni 1937 nr. 13, 28 juli 1949 nr. 7, 9 des 1955 nr. 5), 21 des 1956 nr. 8, 9 og 10 (med tilleggslover 19 juni 1969 nr. 4, 16 juni 1972 nr. 44, 20 des 1974 nr. 67).

Kapittel 1. Nokre føresegner i samband med fødselen.

§ 1. Fødselsmelding.

Når eit barn er født, skal lækjaren eller jordmora gje fødselsmelding til folkeregisteret. I meldinga skal opplysast kven som er far til barnet i samsvar med § 3 eller § 4, eller kven mora har gjeve opp som far til barnet i tilfelle der farskapen enno ikkje er fastsett. I meldinga skal også opplysast om foreldra lever saman. Meldinga skal dessutan innehalde dei opplysningane som departementet fastset.

Når barnet er født utan at lækjar eller jordmor var til stades, skal mora sjølv gje fødselsmelding til folkeregisteret innan ein månad. Føder ho barnet medan ho mellombels held til i utlandet, skal ho gje melding til folkeregisteret innan ein månad etter at barnet er kome til Noreg.

Fødselsmelding skal også gjevast når barnet er dødfødt.

I tilfelle då farskapen enno ikkje er fastsett eller foreldra ikkje lever saman, skal fødselsmeldinga sendast både til folkeregisteret og tilskotsfuten.

Endring: Ingen

§ 1a. Rett for mora til å ha nokon med ved fødselen.

Ved fødselen har mora rett til å ha med far til barnet eller ein annan som står henne nær, dersom det ikkje er utilrådeleg av medisinske grunnar.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - tidlegare § 2).

Endring: "Far" endres til "far eller mater" slik:

§ 1a. Rett for mora til å ha nokon med ved fødselen.

Ved fødselen har mora rett til å ha med far eller mater til barnet eller ein annan som står henne nær, dersom det ikkje er utilrådeleg av medisinske grunnar.

Kapittel 1 A. Kven som er mor til barnet.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

§ 2. Kven som er mor til barnet.

Som mor til barnet skal reknast den kvinna som har fødd barnet.

Avtale om å føde eit barn for ei anna kvinne er ikkje bindande.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

Endring: Ingen

Konsekvenser av endringer i dette kapittel:

Mater likestiltes med far under fødselen. Dette har kun symbolsk betydning, da mors partner uansett vil regnes som "ein annan som står henne nær" i den eksisterende lova.

Kapittel 2. Kven som er far til barnet.

§ 3. Farskap etter ekteskap.

Som far til barnet skal reknast den mannen som mora er gift med ved fødselen. Dette gjeld likevel ikkje dersom ektefellene ved fødselen var separerte ved løyve eller dom. Er mora enkje, skal ektemannen reknast som far dersom ho kan ha blitt med barn før han døydde.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at § 3 første leden andre setninga ikkje gjeld for barn fødd før 1 jan 1998).

Endring: Paragrafen endres slik at partner likestilles med ektefelle og mater med far slik:

§ 3. Far- eller materskap etter ekteskap eller partnerskap.

Som far til barnet skal reknast den mannen som mora er gift med ved fødselen. Som mater reknast moras registrerte parnar. Dette gjeld likevel ikkje dersom ektefellene eller partnarane ved fødselen var separerte ved løyve eller dom.

Er mora enkje, skal ektemannen eller partnaren reknast som far eller mater dersom mora kan ha blitt med barn før han eller ho døydde.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at § 3 første leden andre setninga ikkje gjeld for barn fødd før 1 jan 1998).

§ 4. Vedgåing av farskap.

Når farskap ikkje følgjer av reglane i § 3, kan faren vedgå farskap under svangerskapet eller etter at barnet er født.

Faren skal vedgå farskapen skriftleg anten i fødselsmeldinga eller ved personleg frammøte for

- a) folkeregisteret
- b) tilskotsfuten, fylkestrygdekontoret eller dommaren
- c) norsk diplomatisk eller konsulær tenestemann, dersom faren er i utlandet
- d) skipsføraren, dersom faren er om bord på norsk skip i utanriksfart
- e) utanlandsk styresmakt, når Kongen har fastsett det, eller
- f) jordmor eller lege ved svangerskapskontroll.

Vedgåing etter dette stykket gjeld berre når mora har godteke henne skriftleg, eller ho er gjeven av den som mora har gjeve opp som far.

Vedgåing kan dessutan gjevast ved påteikning på farskapsførelegg.

Er den som vil vedgå farskapen under 18 år, må også dei som har foreldreansvaret for han, skrive under vedgåinga.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), 20 des 2002 nr. 92 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1696).

Endring: "Farskap" erstattes av "far- eller materskap" i paragrafens 1. ledd. For øvrig gjelder paragrafen bare biologiske foreldre, "Faren" og Farskap" blir derfor stående alle andre steder slik:

§ 4. Vedgåing av farskap.

Når far- eller materskap ikkje følger av reglane i § 3, kan faren vedgå farskap under svangerskapet eller etter at barnet er født.

Faren skal vedgå farskapen skriftleg anten i fødselsmeldinga eller ved personleg frammøte for

- a) folkeregisteret
- b) tilskotsfuten, fylkestrygdekontoret eller dommaren
- c) norsk diplomatisk eller konsulær tenestemann, dersom faren er i utlandet
- d) skipsføraren, dersom faren er om bord på norsk skip i utanriksfart
- e) utanlandsk styresmakt, når Kongen har fastsett det, eller
- f) jordmor eller lege ved svangerskapskontroll.

Vedgåing etter dette stykket gjeld berre når mora har godteke henne skriftleg, eller ho er gjeven av den som mora har gjeve opp som far.

Vedgåing kan dessutan gjevast ved påteikning på farskapsførelegg.

Er den som vil vedgå farskapen under 18 år, må også dei som har foreldreansvaret for han, skrive under vedgåinga.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), 20 des 2002 nr. 92 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1696).

§ 5. Ansvar til det offentlege for å få fastsett farskapen.

Dersom barnet ikkje har far i samsvar med reglane i §§ 3 og 4, skal det offentlege ta seg av å få fastsett kven som er faren, jf kapittel 3 og 4.

Endring: "Far" endres til "Far eller mater" i 1. setningsledd men ikke i andre da dette bare gjelder biologiske foreldre slik:

§ 5. Ansvar til det offentlege for å få fastsett farskapen.

Dersom barnet ikkje har far eller mater i samsvar med reglane i §§ 3 og 4, skal det offentlege ta seg av å få fastsett kven som er faren, jf kapittel 3 og 4.

§ 6. Endring av farskap etter §§ 3 og 4 for domstolane.

Barnet, kvar av foreldra og tredjemann som meiner han er far til eit barn som allereie har ein far, kan alltid reise sak for domstolane om farskap etter ekteskap eller vedgåing. Er barnet umyndig, vert saka reist av oppnemnd verje. Er barnet fylt 15 år, kan verja ikkje reise sak utan samtykke frå barnet. Når særlege grunnar taler for det, kan fylkestrygdekontoret reise saka.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), 20 des 2002 nr. 92 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1696).

Endring: ”allerie har ein far” endres til allereie har ein far eller mater”. Ellers gjelder paragrafen bare biologiske foreldre, og ”far” og ”farskap” blir stående slik:

§ 6. Endring av farskap etter §§ 3 og 4 for domstolane.

Barnet, kvar av foreldra og tredjemann som meiner han er far til eit barn som allereie har ein far eller mater, kan alltid reise sak for domstolane om farskap etter ekteskap eller vedgåing. Er barnet umyndig, vert saka reist av oppnemnd verje. Er barnet fylt 15 år, kan verja ikkje reise sak utan samtykke frå barnet. Når særlege grunnar taler for det, kan fylkestrygdekontoret reise saka.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), 20 des 2002 nr. 92 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1696).

§ 7. Endring av farskap etter §§ 3 og 4 når ein annan mann vedgår farskap.

Farskap i samsvar med § 3 eller § 4 kan endrast ved at ein annan mann vedgår farskapen i samsvar med § 4, når vedgåinga er godteken skriftleg av mora og den som har vore rekna for far. Slik vedgåing gjeld likevel berre når fylkestrygdekontoret finn det truleg at den andre mannen er far til barnet.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

Endring: ”rekna for far” erstattes av ”rekna for far eller mater”. Ellers gjelder paragrafen bare biologiske foreldre, og ”far” og ”farskap” blir stående slik:

§ 7. Endring av farskap etter §§ 3 og 4 når ein annan mann vedgår farskap.

Farskap i samsvar med § 3 eller § 4 kan endrast ved at ein annan mann vedgår farskapen i samsvar med § 4, når vedgåinga er godteken skriftleg av mora og den som har vore rekna for far eller mater. Slik vedgåing gjeld likevel berre når fylkestrygdekontoret finn det truleg at den andre mannen er far til barnet.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

§ 8. Farskapen kan ikkje prøvast i andre saker.

Domstolar eller styringsorgan kan ikkje prøve farskapen i andre saker enn nemnt i §§ 6 og 7. Domstol eller styringsorgan kan ikkje i andre saker leggje til grunn at ein mann er faren utan at det er fastsett etter lova her.

Endring: Ingen. Paragrafen gjelder bare biologiske foreldre.

§ 9. Vilkåra for å seie dom i farskapssak.

Dersom ein mann blir utpeikt som far etter DNA-analyse, skal dom seiast for at han er faren. Dersom det ikkje ligg føre DNA-analyse, eller det er grunn til å tru at det heftar feil ved DNA-analysen, eller dersom nærstående slektningar også framstår som mogelege fedre, gjeld reglane i andre og tredje stykket.

Har ein mann hatt samlege med mora på den tid ho kan ha blitt med barnet, skal dom seiast for at han er faren, dersom det ikkje er lite truleg at han er far til barnet.

Har mora hatt samlege med fleire menn i den tida ho kan ha blitt med barnet, skal dom for farskap likevel berre seiast når det er monaleg meir truleg at ein av dei er faren enn nokon av dei andre.

Er det utført inseminasjon på mora, og ektemann eller sambuar har gitt samtykke til inseminasjonen, skal det seiast dom for at han er faren, dersom det ikkje er lite truleg at barnet er avla ved inseminasjonen.

Sædgiveren kan ikkje dømast til far. Dette gjeld likevel ikkje dersom inseminasjonen er gjort med sæd frå ektemann eller sambuar.

Endra med lover 12 juni 1987 nr. 68, 5 aug 1994 nr. 56, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ei rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja).

Endring: Tredje ledd endres for å likestille ektefelle og partner slik:

§ 9. Vilkåra for å seie dom i farskapssak.

Er det utført inseminasjon på mora, og ektemann, partnar eller sambuar har gitt samtykke til inseminasjonen, skal det seiast dom for at han er faren eller for at ho er mater, dersom det ikkje er lite truleg at barnet er avla ved inseminasjonen.

Konsekvenser av endringene i dette kapitlet:

En kvinne som er et barns mors registrerte partner under fødselen får samme status som en mannlig ektefelle. Disse regnes som mater/far og få automatisk foreldreansvar på lik linje som mor. Dersom barnet har en annen biologisk far skal han regnes som far dersom alle parter er enige om det, eller dersom det blir sagt dom for at han er faren.

Dersom barnet er unnfanget ved sæddonasjon, kan donoren aldri dømmes til far. En mann som donerer sin sæd til en kvinne som lever i registrert partnerskap vil altså bare bli juridisk far til barnet dersom både han, moren og morens partner enes om dette.

Kapittel 3. Oppgåvene til tilskotsfuten og fylkeskontoret i trygdeetaten i farskapssaker. Dette kapitlet gjelder bare biologiske foreldre og blir derfor stående uendret slik: Overskriften endra med lov 16 juni 1994 nr. 21.

§ 10. Oppgåvene til tilskotsfuten.

Når tilskotsfuten får fødselsmelding etter § 1 fjerde stykket fordi farskapen ikkje er fastsett, skal han melde frå til den oppgjevne faren. Vedgår han ikkje farskapen i samsvar med § 4, skal tilskotsfuten om råd få han til å seia kva han meiner om farskapsspørsmålet. Vert farskapen vedgått, skal tilskotsfuten melde frå om det til folkeregisteret. Elles skal han utan vesentleg opphald sende saka til fylkestrygdekontoret.

Tilskotsfuten skal sjølvbedd gjere både mora og den oppgjevne faren kjend med kva for økonomiske og andre rettar og plikter dei har når det gjeld barnet. Dersom dei ikkje har gjort avtale om forsyningstilskotet etter § 54 første stykket, skal tilskotsfuten få greie på deira arbeid, utdanning, inntekt, formue og andre tilhøve som kan ha noko å seie for fastsetjinga av forsyningstilskotet etter § 54 femte stykket. For å fastsetje tilskotet kan tilskotsfuten utan omsyn til tieplikta krevje opplysningar som trengst frå arbeidsgjevarar, Direktoratet for sjømenn, likningsstell og trygdeverk og frå forsikringsselskap, bankar og andre som forvarer eller styrer formueverdiar.

Trygdekontoret er tilskotsfut, med mindre departementet har fastsett noko anna.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 19 juni 1992 nr. 63, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 11. Fylkestrygdekontoret skriv ut farskapsførelegg.

Fylkestrygdekontoret kan krevje at mora og den eller dei som kan vere far til barnet, gjev forklaring, og kan gje pålegg om blodprøve og DNA-test av dei og barnet. I særlege tilfelle kan den som kan vere far påleggjast å avgje blodprøve og DNA-test før barnet er fødd.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om blodprøver og DNA-testing.

Lækjaren eller jordmora som har hatt mora til svangerskapskontroll, er utan omsyn til teieplikt skyldige til å gje fylkestrygdekontoret slike opplysningar om svangerskapet og farskapen som departementet fastset i forskrift.

Har den oppgjevne faren ikkje vedgått farskapen, men fylkestrygdekontoret finn det truleg at han er faren, skal det skrivast ut farskapsførelegg mot han.

Fylkestrygdekontoret kan skrive ut farskapsførelegg mot ein annan mann som kontoret meiner mest truleg er faren. Fylkestrygdekontoret skal ikkje skrive ut førelegg når den som truleg er faren, er død eller sinnsjuk. Dersom han bur i utlandet, kan fylkestrygdekontoret la vere å skrive ut førelegg.

Døyr barnet kort tid etter fødselen, kan fylkestrygdekontoret la vere å skrive ut førelegg når mora er samd i det. Det same gjeld når andre sterke grunnar talar for å leggje bort saka.

Dersom fylkestrygdekontoret legg bort saka, kan barnet, mora eller den mannen som meiner at han er far til barnet, sjølv reise sak om farskapen for domstolane.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 16 juni 1994 nr. 21 (sjå dens V), 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998, etter res. 13 juni 1997 nr. 576).

§ 12. Innhaldet i førelegget.

I førelegget skal stå at vedkomande vert rekna for far til barnet dersom han vedgår farskapen, jf § 4, og at saka vil bli send retten til avgjerd dersom han ikkje vedgår farskapen innan ein månad etter at han har fått førelegget.

I førelegget skal opplysast kva for rettsleg verknad det har for vedkomande og barnet at han vert rekna for faren.

Førelegget skal sendast til den utlagde faren i rekommandert brev eller ved bruk av elektronisk kommunikasjon dersom det er nytta ein betryggande metode for å sikre at førelegget er mottatt.

Endret ved lov 21 des 2001 nr. 117 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 21 des 2001 nr. 1475).

§ 13. Når saka går til retten m.m.

Fylkestrygdekontoret skal sende stemning til tingretten til avgjerd etter kapittel 4 dersom:

- a) farskapsførelegg ikkje vert skrive ut, og heimelen for dette ikkje er § 11 femte stykket.
- b) det ikkje har late seg gjere å få framsendt førelegget.

c) den utlagde faren ikkje har vedgått farskapen innan ein månad etter at han tok imot førelegget.

Når farskapen er vedgått i samsvar med § 4, skal saka ikkje i noko tilfelle gå til retten. Mora skal få melding om vedgåinga.

Endar ei rettssak utan at farskapen vert fastsett, og den heller ikkje vert fastsett seinare, kan fylkestyrgdekontoret skrive ut nytt farskapsførelegg og sende saka til retten dersom det kjem fram nye opplysningar som tyder på at faren kan vere ein mann som tidlegare ikkje har vore part i saka.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 16 juni 1994 nr. 21 (sjå dens V), 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998, etter res. 13 juni 1997 nr. 576), 14 des 2001 nr. 98 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 14 des 2001 nr. 1416).

Kapittel 4. Rettargang i farskapssaker.

§ 14. Tilhøvet til allmenne rettargangsreglar.

For farskapssaker gjeld reglane i dette kapittel, domstollova og tvistemålslova.

Endring: Ingen.

§ 15. Kva for domstol saka høyrer under.

Saka skal reisast ved heimtinget til barnet. Lever ikkje barnet eller bur det utanfor riket, skal saka reisast ved heimtinget til mora. Er også ho død eller busett utanfor riket, skal saka reisast ved heimtinget til den oppgjevne faren.

Endra med lov 11 juni 1993 nr. 83.

Endring: Ingen.

§ 16. Kva for spørsmål som kan takast opp i ei farskapssak.

I ei farskapssak kan andre tvistemål berre takast opp når dei gjeld ei følgje av farskapen eller av farskapssaka.

Endring: Ingen.

§ 17. Partane i saka.

I farskapssaker er både barnet, mora og kvar mann som vert rekna for faren eller kan vere det, partar i saka.

Døyr ein mann som kan vere far til barnet, skal dødsbuet eller arvingane hans gjerast til part.

Kjem det fram opplysningar som tyder på at nokon annan kan vere faren, skal retten ved prosesskrift gjere han til saksøkt.

Endring: Mater legges til som part i saka slik:

§ 17. Partane i saka.

I farskapssaker er både barnet, mora, materen og kvar mann som vert rekna for faren eller kan vere det, partar i saka.

Døyr ein mann som kan vere far til barnet, skal dødsbuet eller arvingane hans gjerast til part.

Kjem det fram opplysningar som tyder på at nokon annan kan vere faren, skal retten ved prosesskrift gjere han til saksøkt.

§ 18. Setteverje for barnet.

Er det ikkje oppnemnd verje for barnet, skal retten syte for oppnemning av setteverje når mora ikkje gjev opp kven faren er, eller når det ligg føre opplysningar som tyder på at faren kan vere ein annan enn den mora har gjeve opp.

Endring: ingen.

§ 19. Tilseiing om stemning og innkalling.

Ved tilseiing for nokon etter domstollova § 181 skal namnet på andre partar berre gjerast kjent når retten fastset det av særlege grunnar.

Ein part som har kjend tilhaldsstad i riket, kan kallast inn til saksførebuinga i rekommandert brev.

Endring: Ingen.

§ 20.

(Opphevd med lov 28 april 2000 nr. 34 (i kraft 1 juli 2000, etter res. 28 april 2000 nr. 366).)

Endring: Ingen.

§ 21. Forklaring frå partar og vitne.

Både mora og den som kan vere far til barnet, har plikt til å forklare seg i saka etter reglane for vitne og med same ansvar som vitne.

Retten avgjer om ein part skal få høyre på medan ein annan part forklarar seg under saksførebuinga.

I farskapssaker kan ingen nekte å svare på spørsmål fordi svaret kan føre til at vedkomande taper borgarleg vørnad, jf tvistemålslova § 208.

Når eit vitne har forklara seg under saksførebuinga, treng det ikkje kallast inn til hovudforhandlinga når retten held nytt avhøyr for uturvande og partane ikkje krev nytt avhøyr.

Endring: Barnets mater får plikt til å forklare seg på lik linje med mor og far slik:

§ 21. Forklaring frå partar og vitne.

Både mora, materen og den som kan vere far til barnet, har plikt til å forklare seg i saka etter reglane for vitne og med same ansvar som vitne.

Retten avgjer om ein part skal få høyre på medan ein annan part forklarar seg under saksførebuinga.

I farskapssaker kan ingen nekte å svare på spørsmål fordi svaret kan føre til at vedkomande taper borgarleg vørnad, jf tvistemålslova § 208.

Når eit vitne har forklara seg under saksførebuinga, treng det ikkje kallast inn til hovudforhandlinga når retten held nytt avhøyr for uturvande og partane ikkje krev nytt avhøyr.

§ 22. Provføring om seksuelle tilhøve.

I farskapssaker må det ikkje spørjast eller førast prov om seksuelle tilhøve for partane utanom den tida då mora kan ha blitt med barnet. Retten kan i orskurd likevel tillate slik provføring, når den finn at det har beinveges verknad for avgjerda i saka.

Endring: Ingen.

§ 23. Fråvering.

Saka stoggar ikkje om nokon av partane eller alle partar let vere å møte.

Forklaring som er gjeve under saksførebuinga, kan lesast opp under hovudforhandlingane der vedkomande ikkje møter, om ikkje særlege grunnar taler mot.

Endring: Ingen.

§ 24. Blodprøve og gransking av arvemerke.

Retten kan vedta å granske blodtypen eller andre arvemerke hos mora, barnet og kvar mann som er part i saka. Er det grunn til å tru at ein mann som ikkje er part, har hatt samleige med mora på den tid ho kan ha blitt med barnet, kan retten vedta slik gransking

også hos han når han først har fått sagt si meining. Offentlig lækjar har plikt til å ta naudsynt blodprøve.

Er ein som kan vere far til barnet død eller utilgjengeleg av annan grunn, kan retten som prov i ei farskapssak innhente og gjere bruk av biologisk materiale eller prøver som tidlegare er tatt av han. Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om innhenting og bruk av slikt materiale.

Let nokon vere å rette seg etter påbod etter første stykket eller § 11 første stykket om å kome sjølv eller med barn vedkomande har omsorg for, til blodprøvetaking eller anna gransking av arvemerke, kan retten i orskurd fastsetje ei tvangsbót for kvar dag som går til påbodet er etterkome. Slik tvangsbót skal krevjast inn av innkrevjingssentralen for fostringstilskot etter reglane om innkrevjing av fostringstilskot. Elles gjeld tvangsfullføringslova § 13-8 på tilsvarande måte. I staden for tvangsbót kan retten vedta at vedkomande skal gripast av politiet og førast til lækjar til blodprøvetaking.

Endra med lover 19 juni 1992 nr. 63, 11 juni 1993 nr. 83, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ei rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja).

Endring: Ingen.

§ 25. Dom utan hovudforhandling.

Retten kan seie dom i farskapssak utan hovudforhandling når ein DNA-test anten utpeikar ein mann som far eller viser at han ikkje kan vere far til barnet, likevel slik at partane skal få høve til å uttale seg om føresetnaden for å seie dom utan at hovudforhandling ligg føre.

Med samtykke frå mor til barnet kan retten gje frifinningsdom for alle menn som er partar i saka, når retten etter at gransking av blodprøver og forklaring frå partar og vitne er tilendeført, finn det klart at det ikkje let seg gjere å gje dom for farskap.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

Endring: Ingen.

§ 26. Heving av saka.

Retten kan heve saka i orskurd når

- a) ein mann vedgår i samsvar med § 4 at han er far til barnet, eller
- b) den oppgjevne faren bur i utlandet og det er uråd å få nok opplysningar til å fastsetje farskapen.

Har ein mann vedgått farskapen ved påteikning på farskapsførelegg, og mora ikkje har oppgjeve han som far, kan saka hevast etter første stykket bokstav a berre når mora samtykkjer.

Endring: Ingen.

§ 27. Utvida rettskraft.

Ein rettskraftig dom i ei farskapssak gjeld for og mot alle og skal leggjast til grunn i alle tilhøve der farskapen har noko å seie.

Endring: Ingen.

§ 28. Særreglar om overprøving.

Alle partane i saka på første rettssteget held fram å vere partar i ankesaka. Den som er frifunnen etter § 25 første stykket, er likevel berre part når retten eller nokon av dei andre partane dreg han inn i saka. Tyder opplysningar som kjem fram i ankesaka på at nokon annan kan vere faren, skal retten anten gjere han til part i prosesskrift eller oppheve dommen og sende saka til ny forhandling i tingretten.

Den som er dømd å vere far utan å ha møtt i saka og har fått tilseining om dommen etter reglane i domstollova § 181, kan krevje gjenopptaking dersom han legg fram opplysningar som skaper alvorleg tvil om farskapsspørsmålet er rett avgjort i dommen.

Endra med lov 14 des 2001 nr. 98 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 14 des 2001 nr. 1416).

Endring: Ingen.

§ 28a. Særreglar om gjenopptaking

Ei rettskraftig avgjerd kan krevjast gjenoppteke utan omsyn til vilkåra i tvistemålslova §§ 405-408 dersom det ikkje låg føre ein DNA-analyse i saka. Vert det kravd gjenopptaking, skal retten gje pålegg om blodprøve og DNA-analyse. Når DNA-analysen ligg føre, gjeld regelen i § 25 første ledd.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 92 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1696).

Endring: Ingen.

§ 29. Kostnaden med saka.

Staten ber den kostnaden som retten har med saka, også kostnaden med å få tak i opplysningar som retten finn naudsynte.

Endring: Ingen.

Konsekvenser av endringene i dette kapitlet:

Dersom det reises farskapssak om et barn født inn i partnerskap, blir også barnets mater part i saka. Hun har de samme retter og plikter som de andre partene. En slik sak kan reises av mora, materen eller av en mann som mener han er faren. I slike tilfeller vil en mann bli dømt til far dersom det ikke er lite trolig at han er den biologiske faren, og dersom det ikke er lite trolig at barnet ble unnfanget ved sæddonasjon

Kapittel 5. Foreldreansvaret og kvar barnet skal bu fast.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

§ 30. Innhaldet i foreldreansvaret.

Barnet har krav på omsut og omtanke frå dei som har foreldreansvaret. Dei har rett og plikt til å ta avgjerder for barnet i personlege tilhøve innanfor dei grensene som §§ 31 til 33 set. Foreldreansvaret skal utøvast ut frå barnet sine interesser og behov.

Dei som har foreldreansvaret, er skyldige til å gje barnet forsvarleg oppseding og forsyting. Dei skal syte for at barnet får utdanning etter evne og givnad.

Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare.

Om retten til å ta avgjerd for barnet i økonomiske tilhøve gjeld reglane i verjemålslova 22. april 1927 nr. 3.

Endra med lov 6 feb 1987 nr. 11.

Endring: Ingen.**§ 31. Rett for barnet til å vere med på avgjerd.**

Etter kvart som barnet utviklast og mognast, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege tilhøve for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere. Når barnet er fylt 12 år, skal det få seie si meining før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, herunder i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Det skal leggjast stor vekt på kva barnet meiner.

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 32. Utdanning, medlemskap i foreiningar.

Barn som er fylt 15 år, avgjer sjølv spørsmål om val av utdanning og om å melde seg inn i eller ut av foreiningar.

Endring: Ingen.

§ 33. Barnet sin sjølvråderett.

Foreldra skal gje barnet stendig større sjølvråderett med alderen og fram til det er myndig.

Endring: Ingen.

§ 34. Foreldreansvaret når foreldra er eller har vore gifte.

Foreldre som er gifte, har foreldreansvaret saman for sams barn.

Foreldre som separerer eller skil seg, kan avtale at dei skal ha foreldreansvaret saman eller at ein av dei skal ha det åleine. Inntil avtale eller avgjerd etter tredje stykket eller § 38 ligg føre, har dei foreldreansvaret saman.

Er foreldra usamde om kven som skal ha foreldreansvaret, kan kvar av dei reise sak om spørsmålet for retten. Er dei samde om det, kan saka istaden gå til fylkesmannen. Har barnet fylt 15 år, kan sak om kven som skal ha foreldreansvaret og kven barnet skal bu saman med, gå til fylkesmannen jamvel om berre ein av foreldra ber om det. Avgjerda skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet. Partane skal møte til mekling før saka vert ført inn for retten eller fylkesmannen. Departementet gjev nærare forskrifter for slik mekling. Ekteskapslova §§ 26 og 26 a gjeld tilsvarande.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 25 sep 1992 nr. 106, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: ”gifte” erstattes av ”gifte eller partnarar” slik:

§ 34. Foreldreansvaret når foreldra er eller har vore gifte eller partnarar.

Foreldre som er gifte eller partnarar, har foreldreansvaret saman for sams barn.

Foreldre som separerer eller skil seg, kan avtale at dei skal ha foreldreansvaret saman eller at ein av dei skal ha det åleine. Inntil avtale eller avgjerd etter tredje stykket eller § 38 ligg føre, har dei foreldreansvaret saman.

Er foreldra usamde om kven som skal ha foreldreansvaret, kan kvar av dei reise sak om spørsmålet for retten. Er dei samde om det, kan saka istaden gå til fylkesmannen. Har barnet fylt 15 år, kan sak om kven som skal ha foreldreansvaret og kven barnet skal bu saman med, gå til fylkesmannen jamvel om berre ein av foreldra ber om det. Avgjerda

skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet. Partane skal møte til mekling før saka vert ført inn for retten eller fylkesmannen. Departementet gjev nærare forskrifter for slik mekling. Ekteskapslova §§ 26 og 26 a gjeld tilsvarande.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 25 sep 1992 nr. 106, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 35. Foreldreansvaret når foreldra ikkje er gifte.

Når foreldra ikkje er gifte, har mora foreldreansvaret åleine.

Foreldra kan likevel etter avtale gje melding til folkeregisteret om at dei skal ha foreldreansvaret saman eller at faren skal ha foreldreansvaret åleine.

Blir foreldra usamde om foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med fast, kan kvar av dei reise sak etter reglane i § 34 tredje stykket.

Har ugifte foreldre foreldreansvaret saman, men barnet bur fast berre saman med den eine, gjeld reglane i § 35 b.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ei rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja).

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: ”gifte” erstattes av ”gifte eller partnerar” slik:

§ 35. Foreldreansvaret når foreldra ikkje er gifte eller partnerar.

Når foreldra ikkje er gifte eller partnerar, har mora foreldreansvaret åleine.

Foreldra kan likevel etter avtale gje melding til folkeregisteret om at dei skal ha foreldreansvaret saman eller at faren skal ha foreldreansvaret åleine.

Blir foreldra usamde om foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med fast, kan kvar av dei reise sak etter reglane i § 34 tredje stykket.

Har ugifte foreldre foreldreansvaret saman, men barnet bur fast berre saman med den eine, gjeld reglane i § 35 b.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ei rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja).

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 35a. Kvar barnet skal bu fast.

Foreldra kan reise sak om kvar barnet skal bu fast for retten. § 34 tredje stykket gjeld tilsvarande.

Dersom foreldra er enige, kan dei avtale at barnet skal bu fast saman med begge, jamvel om dei ikkje bur saman. Er foreldra usamde, må retten eller fylkesmannen avgjere at barnet skal ha ein fast bustad.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ei rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja). Vert opphevd med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 35b. Avgjerder som kan takast av den som barnet bur fast saman med.

Har foreldra sams foreldreansvar, men barnet bur fast saman med berre den eine, kan den andre ikkje setje seg mot at den barnet bur saman med, tek avgjerder som gjeld vesentlege sider av omsuta for barnet, m.a. spørsmålet om barnet skal vere i barnehage, kor i landet barnet skal bu og andre større avgjerder om dagleglivet.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 36. Foreldreansvaret etter dødsfall.

Døyr den eine av foreldra som har foreldreansvaret saman, får den attlevande foreldreansvaret åleine.

Bur barnet saman med begge foreldra og den eine av dei døyr, får den attlevande foreldreansvaret åleine, jamvel om berre den avdøde hadde foreldreansvar.

Fører dødsfall til at ingen lenger har foreldreansvaret for eit barn, skal lensmannen eller tingretten få opplysning om det i dødsfallsmeldinga.

Når den som får foreldreansvaret etter første stykket ikkje budde saman med barnet, eller den som får foreldreansvaret etter andre stykket ikkje hadde foreldreansvaret då den andre døydde, kan andre innan 6 månader etter dødsfallet reise sak med krav om å få foreldreansvaret og få bu fast saman med barnet. Retten kan ta førebels avgjerd etter reglane i § 38.

Der ingen lenger har foreldreansvaret for eit barn, jf. tredje stykket, skal dei som ønskjer foreldreansvaret vende seg til tingretten der barnet bur.

Retten kan la ein person få foreldreansvaret åleine, eller la sambuande mann og kvinne få det saman. Får nokon annen enn attlevande far eller mor foreldreansvaret, skal retten også avgjere om faren eller mora framleis skal ha del i foreldreansvaret. Har foreldra

skriftleg gjeve uttrykk for kven dei ønskjer skal ha foreldreansvaret etter at dei er døde, bør det leggjast vekt på dette.

For den eller dei som får foreldreansvaret, gjeld reglane i kapitlet her og kapittel 6.

Endra med lover 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at endringa ikkje gjeld der den avlidne døydde før 1 jan 1988), 14 des 2001 nr. 98 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 14 des 2001 nr. 1416), 30 aug 2002 nr. 67 (kraft 1 jan 2003, etter res. 30 aug 2002 nr. 938). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 37. Handsamingsmåten for krav om foreldreansvar etter § 36.

Dersom ingen har foreldreansvar for barnet, og det berre kjem eitt krav om å få foreldreansvaret, skal retten gå med på kravet, utan når det er fare for at barnet ikkje vil få forsvarleg stell og fostring, eller at det vil lide skade på annan måte. Avslag på eit krav om foreldreansvaret skal gjerast i orskurd og kan ankast.

Kjem det eitt eller fleire krav om å få foreldreansvaret, skal retten avgjere spørsmålet i orskurd, som kan ankast. Retten skal til vanleg kalle inn til munnleg forhandling før det vert teke avgjerd. Avgjerda skal rette seg etter det som er best for barnet. Det skal leggjast vekt på om den attlevande av foreldra ønskjer foreldreansvaret. Ingen kan få foreldreansvaret utan å oppfylle vilkåra i første stykket.

Før retten avgjer saka, skal dei næraste slektningane til barnet eller dei som barnet bur saman med ha høve til å uttale seg. Er barnet fylt 12 år, skal retten høyre kva det meiner. Retten kan sjå bort frå uttaleretten etter dette stykket når særlege grunnar gjer uttale uturvande.

Retten kan setje som vilkår for avgjerda at barnet i ei viss tid ikkje skal kunne flyttast frå heimen der det bur, dersom flyttinga kan vere uheldig for barnet, og det ikkje er rimeleg grunn til å flytte.

Dersom ingen har meldt seg eller retten gjev avslag på alle krav om foreldreansvaret, skal den melde frå til barneverntenesta. Barneverntenesta skal plassere barnet etter reglane i lov om barneverntenester § 4-14 og § 4-15 første stykket, § 4-16, § 4-17, § 4-18 første stykket og § 4-20 gjeld tilsvarende.

Avgjerd etter paragrafen her kan innstemnast på ny for retten av den attlevande av foreldra og endrast dersom særlege grunnar talar for det. § 39 tredje stykket gjeld tilsvarende.

Endra med lover 12 juni 1987 nr. 70, 17 juli 1992 nr. 100, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 38. Førebels avgjerd om foreldreansvaret eller om kven barnet skal bu saman med.

I rettssak om foreldreansvaret kan retten etter krav frå ein part fastsetje i orskurd kven av partane som skal ha foreldreansvaret til rettskraftig avgjerd ligg føre. Retten kan ta førebels avgjerd for tida fram til saka er endeleg avgjord.

Regelen i første stykket gjeld tilsvarende i sak om kven barnet skal bu saman med.

Retten kan også ta førebels avgjerd før saka er reist, dersom særlege grunnar talar for det. Retten kan samstundes forby den andre av foreldra å kome til den eigedommen eller det bustadhuset der barnet held til. Dersom det ikkje trengst avgjerd straks, skal retten så langt som råd er gje den andre høve til å uttale seg. Dommaren skal i orskurden fastsetje ein frist for å reise søksmål. Går fristen ut utan forlenging, fell tekne avgjerder bort.

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 39. Endring av avtale eller avgjerd om foreldreansvaret o.l.

Foreldra kan gjere om avtale eller avgjerd om foreldreansvaret eller om kven barnet skal bu saman med.

Vert dei ikkje samde, kan kvar av dei i samsvar med § 34 tredje stykket reise sak for retten eller la ho gå til fylkesmannen. Avgjerd av doms- eller styringsmakt og rettsforlik kan likevel berre endrast når særlege grunnar talar for det. Førebels avgjerd etter § 38 kan endrast på same vilkår av den domstolen som har hovudsaka.

Dersom det er openbert at det ikkje ligg føre slike særlege grunnar som nemnt i andre stykket, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

Endring: Ingen.

§ 40. Kvar avgjerdene skal takast.

Avgjerd om foreldreansvaret eller om kven barnet skal bu saman med, skal takast av den retten eller den fylkesmannen der barnet har heimting på den tid då saka vert teken opp.

Endra med lov 11 juni 1993 nr. 83.

Endring: Ingen.

§ 41. Bruk av sakkunnige, barneverntenesta eller sosialtenesta.

I saker der det trengst, bør sakkunnige, barneverntenesta eller sosialtenesta uttale seg før det vert teke avgjerd.

Endra med lover 12 juni 1987 nr. 70, 13 des 1991 nr. 81, 17 juli 1992 nr. 100.

Endring: Ingen.

§ 41a. Registrering av foreldreansvaret.

Avtale eller avgjerd om foreldreansvaret skal meldast til folkeregisteret. Avtale om foreldreansvar som ikkje er meldt til folkeregisteret er ikkje gyldig.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at endringa ikkje gjeld for avtaler som er inngått før 1 jan 1998).

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 42. Tvangsfullføring

Om tvangsfullføring av avgjerd om foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med, gjeld tvangsfullføringslova kap 13. Namsmannen skal likevel krevje inn tvangsbota. Innkrevjing skal berre skje når den som har retten, ber om det. Vedtak av fylkesmannen eller departementet er særleg tvangsgrunnlag. Førrels avgjerd etter § 38 er tvangskraftig endå om avgjerda ikkje er rettskraftig.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 26 juni 1992 nr. 86, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

Endring: Ingen.

§ 43. Flytting med barnet til utlandet.

Har den eine av foreldra foreldreansvaret åleine, kan den andre ikkje setje seg imot at barnet flyttar ut av landet. Dersom foreldra har foreldreansvaret saman, må begge samtykkje til at barnet skal flytte til utlandet.

Er foreldra usamde om kven som skal ha foreldreansvaret eller kven barnet skal bu fast saman med, må barnet ikkje flytte ut av landet før saka er avgjort.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

§ 43a. Utanlandsferd med barnet.

Den som har sams foreldreansvar eller foreldreansvaret åleine, kan ta barnet med på stuttare utanlandsferder. Har foreldra sams foreldreansvar, kan retten i orskurd setje

forbud mot utanlandsferd med barnet, dersom det er uvisst om barnet vil kome attende. Forbudet kan gjelde ei enkelt reise eller ålment, og kan også setjast i ei sak om foreldreansvaret, kven barnet skal bu saman med eller samværsrett. Retten kan ta førebels avgjerd for tida fram til saka er endeleg avgjort.

I sak der det vert nedlagt reiseforbod, skal barnet først ut av passet til den som vil forlate landet, eller barnet sitt pass skal trekkjast attende, eller barnet kan setjast bort til andre på forsvarleg måte til saka er avgjort.

Dersom det er fare for at barnet ikkje vil kome attende, kan politiet leggje ned førebels utreiseforbod fram til saka kan handsamast av retten. Andre stykket gjeld tilsvarande. Den av foreldra som ikkje har foreldreansvaret, kan ikkje reise til utlandet med barnet utan samtykkje frå den som har foreldreansvaret. Retten kan likevel etter krav frå den som vil reise, gje samtykke til utanlandsferd med barnet når det er openbert at barnet vil kome attende. Første stykket tredje og fjerde punktum gjeld tilsvarande for samtykkjet.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Endring: Ingen.

Konsekvenser av endringer i dette kapittelet:

Det slås fast at mater har foreldreansvar på lik linje med far som er, eller har vært, gift med mor.

Kapittel 6. Samværsrett m.m.

I dette kapittelet benyttes hele tiden begrepet ”foreldre”, og det blir derfor stående uendret slik:

§ 44. Barnet sin rett til samvær.

Barnet har rett til samvær med begge foreldra, jamvel om dei lever kvar for seg.

Foreldra har gjensidig ansvar for at samværsretten vert oppfylt.

Barnet har krav på omsut og omtanke frå den som er saman med barnet. Den som er saman med barnet, kan ta avgjerder som gjeld omsuta for barnet under samværet.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8 (i kraft 1 mai 1989, men slik at endringa i § 44 andre leden ikkje gjeld for barn fødd før 1 mai 1989), 25 sep 1992 nr. 106, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 44a. Omfanget av samværet m.v.

Den av foreldra som barnet ikkje bur saman med, har rett til samvær med barnet om ikkje anna er avtala eller fastsett. Omfanget av samværsretten bør avtalast nærare.

Vert det avtala eller fastsett « vanleg samværsrett », gjev det rett til å vere saman med barnet ein ettermiddag i veka, annankvar helg, 14 dagar i sommarferien, og jul eller påske.

Foreldra kan reise sak om omfanget av samværsretten for domstolen. Er dei samde om det, kan saka istaden gå til fylkesmannen. Har barnet fylt 15 år, kan sak om samværsretten gå til fylkesmannen jamvel om berre ein av foreldra ber om det.

Avgjerda skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet. Det kan setjast vilkår for at samværsretten skal kunne gjennomførast. Partane skal møte til mekling før saka vert ført inn for retten eller fylkesmannen. Departementet gjev nærare forskrifter for slik mekling. Ekteskapslova §§ 26 og 26 a gjeld tilsvarande.

Den andre av foreldra skal få melding i rimeleg tid føreåt når samværet ikkje kan finne stad som fastsett, eller når tida for samværet må avtalast nærare.

Dersom den som har foreldreansvaret eller som barnet bur hos hindrar at ein samværsrett kan gjennomførast, kan den som har samværsretten krevja ny avgjerd av kven som skal ha foreldreansvaret eller kven barnet skal bu saman med, jf. § 39 andre stykket.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998). Vert opphevd med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 44b. Reisekostnader ved samvær.

Reisekostnadane ved samvær skal delast mellom foreldra etter storleiken på inntektene deira der foreldra ikkje blir samde om noko anna. Dersom særlege grunnar gjer det rimeleg, kan retten fastsetje ei anna fordeling av reisekostnadane. Er foreldra samde om det, kan saka istaden gå til fylkesmannen. Har barnet fylt 15 år, kan sak om reisekostnader gå til fylkesmannen jamvel om berre ein av foreldra ber om det.

Tilføyd med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), endra med lov 15 juni 2001 nr. 37 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 15 juni 2001 nr. 640). Vert opphevd med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 45. Samværsrett for andre enn foreldra.

Når den eine av foreldra eller begge er døde, kan slektningane til barnet eller andre som er nær knytte til barnet, krevje at retten fastset om dei skal ha rett til å vere saman med barnet, og kva for omfang samværsretten skal ha. Når partane er samde om det, kan

saka i staden gå til fylkesmannen. Avgjerda skal rette seg etter det som er best for barnet.

I sak om samværsrett mellom foreldra etter § 44 a, kan ein forelder som vert nekta samvær krevje at avgjerdsorganet fastset om hans eller hennar foreldre skal ha rett til å vere saman med barnet og kva for omfang samværsretten skal ha. Første stykket tredje punktum gjeld tilsvarende. Samvær for besteforeldra kan berre fastsetjast på vilkår av at den som er nekta samvær ikkje får møte barnet.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998 - men slik at i ein rettssak som går når lova vert satt i kraft, skal lova leggjast til grunn dersom hovudforhandling ikkje alt har byrja). Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 46. Førebels avgjerd om samværsrett.

I rettssak om foreldreansvaret, om kven barnet skal bu saman med, eller om samværsrett kan retten etter krav frå ein part ta avgjerd i orskurd om førebels samværsrett. Slik avgjerd kan gjelde generelt til rettskraftig dom er fallen, eller for viss tid.

§ 38 siste stykket gjeld tilsvarende.

Endra med lov 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998).

§ 47. Handsaming av saker om samværsrett.

Spørsmål om samværsrett kan avgjerast i sak om foreldreansvaret eller om kven barnet skal bu saman med, eller takast opp i eiga sak.

Reglane i § 40 og § 41 gjeld på tilsvarende måte i saker om samværsrett.

Reglane i § 39 gjeld på tilsvarende måte for endring av avtale eller avgjerd om samværsrett.

§ 48. Tvangsfullføring

Avgjerd om samværsrett kan tvangsfullførast ved tvangsbót etter tvangsfullføringslova kap 13. Namsmannen skal likevel krevje inn tvangsbota. Innkrevjing skal berre skje når den som har retten, ber om det. For ei viss tid kan tingretten fastsetje ei ståande tvangsbót som skal gjelde for kvar gong samværsretten ikkje vert respektert. Vedtak av fylkesmannen eller departementet er særleg tvangsgrunnlag. Førebels avgjerd etter § 46 er tvangskraftig endå om avgjerda ikkje er rettskraftig.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 26 juni 1992 nr. 86, 13 juni 1997 nr. 39 (i kraft 1 jan 1998), 30 aug 2002 nr. 67 (kraft 1 jan 2003, etter res. 30 aug 2002 nr. 938).

§ 49. Rett til å bli høyrd før ei avgjerd om framtida til barnet.

Den som har samværsrett med barnet, skal så langt råd er, få uttale seg før den som har foreldreansvaret, tek avgjerder som vil gjere det umogeleg eller vesentleg vanskelegare å utøve samværsretten.

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

§ 50. Rett til opplysningar om barnet.

Har den eine av foreldra foreldreansvaret aleine, skal denne gje den andre opplysningar om barnet når det blir bede om det. Den andre har også rett til å få opplysningar om barnet frå barnehage, skule, helse- og sosialvesen og politi, om ikkje teieplikta gjeld andsynes foreldra. Slike opplysningar kan nektast gjeve dersom det kan vere til skade for barnet.

Avslag på krav om opplysningar etter første stykket andre punktum kan påklagast til fylkesmannen. Reglane i forvaltningslova kapittel VI gjeld så langt dei høver, jamvel om avslaget er gjeve av private.

I særlege høve kan fylkesmannen avgjere at den som ikkje har foreldreansvaret, skal tape opplysningsretten etter paragrafen her.

Endra med lov 3 mars 1989 nr. 8. Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728).

Kapittel 7. Fostringsplikt.

I dette kapittelet benyttes hele tiden begrepet ”foreldre”, og det blir derfor stående uendret slik:

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728, endrer kapittelnummer til « 8 », samstundes vert §§ 51 til 62 til §§ 66 til 80).

§ 51. Foreldra sin skyldnad til å fostre barnet.

Foreldra skal bere utgiftene til forsyting og til utdanning av barnet etter evne og givnad og etter dei økonomiske kåra til foreldra, når barnet sjølv ikkje har midlar til det.

Innbyrdes har begge foreldre skyldnad til å skyte til det som trengst etter evne.

Reglane om fostringsplikt for foreldra etter dette kapitlet gjeld tilsvarande for andre som har fått foreldreansvaret etter at begge foreldra er døde.

§ 52. Fostringstilskot.

Der ein eller begge foreldra ikkje bur saman med barnet, skal vedkomande betale faste pengetilskot til forsyting og utdanning. Også foreldre som bur saman med barnet, kan påleggjast å yte pengetilskot når dei forsømer fostringsplikta si etter § 51. Ingen kan gje avkall på den retten barnet har etter dette stykket.

Til særlege utlegg før barnet fyller 18 år kan foreldra påleggjast å yte særtilskot. Krav om særtilskot må setjast fram innan eit år etter at dei særlege utlegga kom på.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om særtilskot.

Det er barnet som har rett til tilskotet. Når ikkje noko anna er fastsett, skal det betalast på forskot for kvar månad til den barnet bur saman med fast. Tilskotet skal betalast frå og med den kalendermånaden kravet oppstår og ut den kalendermånaden vilkåra for tilskot fell bort.

Endra med lover 17 feb 1989 nr. 2 (med verknad for fostringstilskot for tidsrom etter 30 juni 1989), 19 juni 1992 nr. 63.

§ 53. Kor lenge fostringsplikta varer.

Skyldnaden til foreldra etter §§ 51 og 52 varer til barnet er 18 år når ikkje anna er avtala eller fastsett etter paragrafen her.

Vil barnet etter fylte 18 år halde fram med slik skulegang som må reknast som vanleg, har det krav på pengetilskot for den tid skulegangen varer ved. Dette gjeld likevel ikkje dersom det etter dei økonomiske kåra til foreldra og tilhøva elles ville vere urimeleg å påleggje tilskot. Det skal fastsetjast ei tidgrense for krav på tilskot etter denne regelen. Foreldra kan også påleggjast å yte tilskot til anna vidareutdanning dersom det er rimeleg etter dei økonomiske kåra deira, interessene og givnaden til barnet, høvet til å skaffe seg midlar til vidareutdanninga på anna vis og tilhøva elles. Det skal fastsetjast ei tidgrense for krav på slike tilskot.

§ 53a. Tilhøvet mellom reglane om fostringsplikt etter barnelova og barnevernloven
Fostringstilskot som er fastsette etter lova her fell bort frå det tidspunktet tilskot kan fastsetjast etter barnevernloven § 9-2.

Tilføydd med lov 4 juni 1999 nr. 35 (i kraft 1 sep 1999, etter res. 4 juni 1999 nr. 863).

§ 54. Korleis fostringstilskotet vert fastsett.

Foreldra kan gjere avtale om fostringstilskot til barnet. Dersom dei vil avtale eit mindre tilskot enn minstesummen etter lov av 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott

(forskotteringsloven) § 5 første stykket, må dei ikkje avtale eit lågare tilskot enn etter dei satsane som er fastsette av departementet i medhald av sjuande stykket.

Dersom dei ikkje vert samde, kan kvar av dei krevje at tilskotsfuten tek avgjerd om tilskotet. Dette kan dei gjere jamvel om dei opphavleg har gjort avtale om tilskotet.

Departementet kan gje forskrift om gebyr der tilskotsfuten tek avgjerd om fastsetjing og endring av fostringstilskot.

Spørsmålet skal likevel avgjerast av domstolane

a) når nokon av foreldra bed om at det vert gjort i samband med ekteskapssak eller rettssak om foreldreansvar, om kven barnet skal bu saman med eller om samværsrett,

b) når tilskotsfuten viser partane til domstolane, fordi det er meir tenleg etter den karakter saka har.

Når det gjeld tilskot etter § 53 andre og tredje stykket til barn som har fylt 18 år, er det barnet sjølv som gjer avtale eller er part i saka.

Dersom foreldra ikkje lever saman når barnet vert født, og dei ikkje har gjort avtale om tilskotet, skal tilskotsfuten av eige tiltak fastsetje fostringstilskot til barnet.

Får den tilskotspliktige forsyrt tillegg frå Forsvaret i samband med avtening av førstegangsteneste eller sivilteneste, eller har rett til anna yting frå det offentlege der barnetillegg er ein del av stønaden, kan tilskotsfuten av eige tiltak fastsetje fostringstilskot til barnet for den tida slikt tillegg vert utbetalt.

Eit organ som handsamar sak om fastsetjing av tilskot, har same rett til å krevje opplysningar som tilskotsfuten etter § 10 andre stykket.

Departementet kan ved forskrift gje utfyllande reglar om utmåling av fostringstilskot etter lova.

Endra med lover 8 juni 1984 nr. 62, 3 mars 1989 nr. 8, 15 des 1989 nr. 90, 15 juni 1990 nr. 34, 16 juni 1994 nr. 21 (sjå avsnitt V i den lova), 15 juni 2001 nr. 37 (i kraft 1 jan 2002, etter res. 15 juni 2001 nr. 640).

§ 55. Fastsetjing av tilskot for tid som har gått.

Det kan fastsetjast fostringstilskot også for tid som har gått, men likevel ikkje for lengre tid enn tre år før kravet vart sett fram for avgjerdsorganet. Skal fastsetjing skje for meir enn eitt år attende, er det eit vilkår at parten har hatt særleg grunn for forseininga med å setje fram kravet.

Endra med lov 19 juni 1992 nr. 63.

§ 56. Indeksregulering av fostringstilskot

Alle faste fostringstilskot til barn skal indeksregulerast etter reglane i denne paragrafen dersom ikkje anna er fastsett i avgjerda eller avtalen.

Indeksreguleringa gjeld også for minstesummen som er fastset etter lov 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott (forskotteringsloven) § 5 første stykket.

Reguleringa er knytta til endringane i konsumprisindeksen frå Statistisk sentralbyrå.

Tilskota skal regulerast kvart år ut i frå endringa i konsumprisindeksen for januar månad i høve til indeksen ved førre regulering. Kvar regulering gjeld berre for tilskotsterminar som forfell i juni eller seinare.

Tilskota skal regulerast med den prosentsats som konsumprisindeksen er endra med, rekna ut på næraste tidel. Tilskotssummen vert avrunda til næraste heile ti kroner.

Tilskotsfuten reknar om tilskot som skal krevjast inn etter lova om innkrevjing av fostringstilskot.

Departementet kan gje forskrifter om gjennomføring og utfylling av reglane i paragrafen her.

Endra med lover 15 des 1989 nr. 90, 17 jan 1992 nr. 7.

§ 57. Særskilt endring av fastsett tilskot.

Tilskot som er fastsett av administrativt organ eller domstol, kan krevjast endra dersom særlege grunnar talar for det. Departementet kan i forskrift gje utfyllande reglar om slik endring.

Også tilskot som er eller skulle ha vore betalt då kravet om endring vart framsett, kan setjast ned, setjast opp eller ettergjevast dersom sterke grunnar talar for det.

Departementet kan i forskrift gje utfyllande reglar om ettergjeving av slik gjeld.

Reglane i § 55 andre punktum gjeld tilsvarende.

Vert det teke avgjerd om å setje ned tilskot som alt skulle vere betalt, skal private og offentlege krav i tilskotet for perioden som endringa gjeld, fastsetjast på nytt under omsyn til den nye tilskotssatsen.

Reglane i § 54 andre og tredje stykket gjeld tilsvarende om kven det høyrer under å ta avgjerd om særskilt endring.

Reglane i § 54 sjette stykket om at tilskotsfuten kan fastsetje fostringstilskot av eige tiltak gjeld tilsvarende ved endring av tilskot.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 19 juni 1992 nr. 63, 17 des 1993 nr. 130 (i kraft 1 jan 1994 med verknad også for saker oppstått før den dagen), 16 juni 1994 nr. 21 (sjå avsnitt V i den lova).

§ 58. Tilhøvet mellom avgjerdsorgan og påstandar frå partane.

I klagesaker og i saker om endring av tilskot etter § 57 kan avgjerdsorganet gå utanfor det partane gjer påstand om. Avgjerdsorganet kan også endre andre tilskot etter barnelova og forsyningstilskot til ektemake endå om ingen av partane krev det.

§ 59. Førebels avgjerd i tilskotssaker.

Dersom det er klårt at tilskotet i ei sak vert minst så høgt som forskot på tilskot etter lov 17 februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott (forskotteringslova), skal tilskotsfuten utan opphald fastsetje eit førebels tilskot. Dette tilskotet skal ikkje vere lågare enn forskot til barna etter forskotteringslova. På dei same vilkåra skal tilskotsfuten treffe førebels avgjerd om å setje opp tilskotet i ei sak.

I andre tilfelle kan tilskotsfuten etter krav, eller i saker etter § 54 femte stykket av eige tiltak, ta førebels avgjerd i saker om å fastsetje eller setje opp tilskot. Hastar det, kan slik avgjerd takast utan at motparten får seie si meining.

Tilskotsfuten kan etter krav ta førebels avgjerd om å setje ned tilskot utan at motparten får seie si meining. Dette gjeld dersom tilskotsfuten finn det klårt at vilkåra for det er til stades.

Førebels avgjerd etter første til tredje stykket gjeld frå og med den månaden kravet om fastsetjing eller endring vart sett fram. Slik avgjerd kan fullførast straks om ikkje anna er fastsett, og gjeld berre til det ligg føre ei endeleg avgjerd i saka.

Når tilskotssaka skal avgjerast av retten, gjeld paragrafen her på tilsvarande måte.

Førebels tilskot skal fastsetjast av retten i orskurd.

Endra med lover 3 mars 1989 nr. 8, 17 des 1993 nr. 130 (i kraft 1 jan 1994, med verknad også for saker oppstått før den dagen).

§ 59a. Avgjerd om fostringstilskot til barn fastsett av tilskotsfuten kan klagast inn for fylkeskontoret for trygdeetaten.

Tilføyd med lov 3 mars 1989 nr. 8, endra med lov 19 juni 1992 nr. 63.

§ 60. Gjennomføring av avgjerder om tilskot.

Avgjerd i tilskotssak er tvangsgrunnlag for utlegg. Avgjerda har rettsverknader og kan fullførast før ho er endeleg, om ikkje anna er fastsett. Oppfyltingsfristen er tre dagar, om ikkje annan frist er fastsett.

Om innkrevjing av fostringstilskot gjeld elles lov 9. desember 1955 nr. 5 om innkreving av underholdsbidrag m.v.

Vert tilskot som er gjort opp, sett ned etter § 57, kan den tilskotspliktige krevje at innkrevjingssentralen for fostringstilskot gjer frådrag i pålagt lønnstrekk m.m. på den måten og for dei terminane som sentralen finn rimeleg.

Endra med lov 19 juni 1992 nr. 63, 26 juni 1992 nr. 86.

§ 61. Forskot på tilskot.

Om utbetaling av forskot på tilskot gjeld reglane i lov 17. februar 1989 nr. 2 om bidragsforskott (forskotteringsloven).

Endra med lov 15 des 1989 nr. 90.

§ 62. Tilbakesøkjing av fostringstilskotet når farskapen vert endra.

Vert nokon som har betalt pålagt eller avtala fostringstilskot til eit barn, seinare fritaken for farskapen til barnet, kan han krevje same sum betalt attende frå folketrygda. Kravet kan setjast ned eller falle bort dersom det er klart at han ikkje hadde rimeleg grunn til å vedgå farskapen, eller at han burde ha reist sak til endring tidlegare.

Den som vert fritaken for farskapen, kan ikkje søkje pengane attende frå barnet sjølv, frå mora eller frå den verkelege faren til barnet.

Kapittel 8. Om bruken av barnelova når nokon av partane har tilknytning til utlandet.

I dette kapittelet benyttes begrepet "foreldre" med unntak av for forhold som bare gjelder biologiske foreldre. Det blir derfor stående uendret slik:

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728, endrer kapitteltal til « 9 », samstundes vert §§ 63 til 67 til §§ 81 til 85).

§ 63. Når farskap kan fastsetjast i Noreg.

Farskap kan fastsetjast i Noreg etter § 4, § 7 og kapitla 3 og 4

- a) dersom mora var busett i Noreg då barnet vart født
- b) dersom barnet seinare har busett seg i Noreg, og mora eller verja til barnet ynskjer å få farskapen fastsett her, eller
- c) dersom den oppgjevne faren er busett i Noreg.

Endringssak etter § 6 kan reisast for norske domstolar, om nokon av dei som kan reise søksmål, er busett i Noreg, eller farskapen er fastsett etter norske reglar.

§ 64. Når sak om foreldreansvar eller samværsrett kan handsamast av norsk doms- eller styresmakt.

Sak om foreldreansvar, om kven barnet skal bu saman med eller om samværsrett kan reisast for norsk domstol eller handsamast av fylkesmannen

a) dersom den kravet rettar seg mot er busett i Noreg

b) dersom barnet er busett i Noreg, eller

c) dersom spørsmål om foreldreansvar eller samværsrett tidlegare er avgjort i Noreg, med mindre det er høve til å få spørsmålet avgjort i utlandet og avgjerdsorganet meiner at saka bør avgjerast der.

Sak om førebels avgjerd kan handsamast av norsk domstol i alle tilfelle der barnet eller saksøkte har opphald i Noreg.

§ 65. Når sak om fostringstilskot kan handsamast av norsk doms- eller styresmakt.

Spørsmålet om fostringstilskot kan handsamast av tilskotsfuten eller norsk domstol

a) når det vert reist i sak om farskap, foreldreansvar eller samværsrett for avgjerdsløst norsk organ

b) dersom ein av partane eller barnet er busett i Noreg.

Endra med lov 3 mars 1989 nr. 8.

§ 66. Lovvalet.

Saker som høyrer under norsk avgjerdsrett etter §§ 63-65 skal avgjerast etter norsk rett.

§ 67. Godkjenning av farskap fastsett i utlandet.

Fylgjer farskapen til eit barn beinveges av utanlandsk lov som skal nyttast etter rettsreglane i vedkomande land, skal dette leggjast til grunn i Noreg, så lenge anna ikkje er fastsett etter §§ 6-7.

Kongen kan i forskrift eller for det einskilde tilfelle avgjere at farskap som på annan måte er fastsett etter utanlandsk lov, skal leggjast til grunn i Noreg. Det same kan fastsetjast i avtale med framand stat.

Kapittel 9. Avsluttande føresegner.

Her gjøres ingen endringer.

Vert endra med lov 20 juni 2003 nr. 40 (i kraft 1 april 2004, etter res. 20 juni 2003 nr. 728, endrer kapitteltal til « 10 », samstundes vert §§ 68 til 71 til §§ 86 til 89).

§ 68. Gjennomføringsforskrifter.

Kongen kan gje dei forskrifter som trengst til gjennomføring av lova.

§ 69. Ikraftsetjing.

Lova her tek til å gjelde frå den tid Kongen fastset.

§ 70. Kva lova har å seie for barn som er født før lova tek til å gjelde.

Lova gjeld også barn som er født før lova tek til å gjelde. Frå dette er gjort fylgjande unntak:

a) Farskap som fylgjer av eller er fastsett etter tidlegare lovgjeving, skal framleis leggjast til grunn til noko anna vert fastsett etter lova her.

b) Avtale eller avgjerd om foreldreansvar, samværsrett eller fostringsplikt frå tida før lova tek til å gjelde, står framleis ved makt til den i tilfelle vert endra etter lova her.

Samværsrett direkte etter § 44 andre stykket første punktum gjeld ikkje når foreldra har skilt lag før lova tek til å gjelde.

§ 71. Endringar i andre lover.

Frå den tid lova tek til å gjelde, vert gjort slike brigde i andre lover: - - -

